

Édes Anyanyelvünk

XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2007. OKTÓBER

ÁRA: 120 FORINT

Művára

Amikor először hallottam ezt a szót, furcsálltam. A kérdésre, hogy *Mikor kell elkészíteni a dolgozatot?*, a válasz így hangzott: *Két hét művára*. Mások így mondták: *Egy hét művára készül XY*. Ahogy kezdtem rákérdezni, azt találtam, hogy többen szokatlannak találják a szót, de hogy mi benne a meglepő, mi az idegenkedés oka, azt nem fejtették ki. Mi lehet az ok, és jogos-e a kifogás?

1. A szó nyilvánvalóan tagolható a *múlva* és a *-ra* elemekre. A magyarban van egy nagyon erős szabály arról, hogy ha egy szó *a*-ra végződik, akkor a hozzákapcsolt toldalék előtt *á* lesz belőle. Pl.: *alma* – *almára*. Ez a birtokos személyjeles alakokra is érvényes: *almája* – *almájára*. Ebből a szempontból tehát tökéletesen beillik a sorba a *múlva* – *művára*.

2. Van azonban egy másik szabály is, mely szerint némelyik szófajhoz nem kapcsolódnak sem toldalékok, sem más szavak. Ilyen szó például a névelő. A határozói igenév sem toldalékolható tovább: *bámulva*. Ez, ugye, megint csak további elemekre bomlik: a *bámul* igére és a *-va* képzőre. A *múlva* is a *múlik* ige *múl-* tövéből származik. Önállóan kevésszer használjuk határozói igenévként, akkor is inkább igekötővel: *el vagytok múlva* – írja Petri György az egyik versében.

3. A *múlva* szó sokkal gyakrabban fordul elő névutóként, ez a szófaj szintén a nem ragozhatóak közé tartozik. Kivételnek számítanak a következő példák: *a nyár előttről származik*, *ebéd utánra tedd el*; ezekben a névutóban jelölttől eltérő viszonyt jelenít meg a határozórag – olvashatjuk a Magyar grammatikában (2001. 259). Mivel a kivételnek tekintett szavak mássalhangzóra végződnek, hangtani változás nem zavarja a mondatba illeszkedést, így nem is tűnnek fel a használóknak. Ha ezt a szabályt vesszük figyelembe, akkor már lehet kicsit furcsának érezni a *művára* szóalakot, mert itt is az erős szabály az, hogy nem ragozható. És mégis... mintha a *művára* is belépne a kivételek sorába. (Persze, más kivételekről is tudunk, az ún. személyragos határozószókról.) A *múlva* névutói jelentése szótározva is van, míg a *művára* szóalaké nincs.

4. Az időhatározók hármasságában az egyik lehetséges kérdéssor a *mióta?* (ablativus), a *mikor?* (locativus) és a *meddig?* (lativus). A másik a *mikortól?* *mikor?* *mikorra?* (Megjegyzem, itt is két alak úgy kap ragot, hogy elvileg a *-kor* után már nem következhetne újabb toldalék.) *Öt órától, öt órakor, öt órára* – teljes a ragozási sor. Hogyan működik ez a *múlva* névutóval? Nézzük csak: *A következőt túrát kb. két hét művára tervezem*. A beszélő a kijelentés időpontjához képest egy későbbit jelöl meg. *Mikorra tervezed a túrát? Két hét múlva vagy két hét művára?* Figyeljük meg, hogy a kérdőszóban ugyanúgy benne van a lativus, mint a válaszban: *művára*. Mintha valami ragozási hiányt töltenénk ki ezzel a szokatlannak tűnő – bizonyos szabályoknak ellentmondó – szóalakkal. Azt is észrevehetjük, hogy egy sokkal hosszabb szerkezetet helyettesítünk vele: *Két héttel későbbi időpontra tervezem a túrát*.

5. Ha olvasóim netán azt hinnék, hogy a *művára* mai fejlemény, akkor érdességként álljon itt egy példa majd 200 évvel előttről (!): *Gordon ezt a maga koholt kérelmet a' Gyűlésnek elejbe adá; de azt a' Gyűlés négy nap mulvára hallasztá*. (Molnár János: Némelly nevezetes emberekről, Pest 1804.)

Dede Éva

A TARTALOMBÓL:

Kerekes Barnabás:
Élt 31 évet...

Graf Rezső:
Kodály Zoltán
nyelvűvelő öröksége

Balázs Géza:
Az abdukción

Szítás Benedek:
Anyanyelvünk-e
a gesztus?

Móricz Kálmán:
A tulajdon neve

Minya Károly:
Gajra ment j-k

Egyed Judit:
„Az a fránya
német nyelv”

OKTV Magyar nyelv
2007/2008

És: új szavak és
könyvek, nyelvi játékok,
keresztrejtvény,
nyelvész-leletek

Kedves Olvasóink!

„Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, akik mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharverték.”

Olvasóink legtöbbször bizonyára jól tudja, hogy Ady Endrének A tűz csíholója című verséből idéztük e versszakot. Egyrészt figyelemfelkeltőnek szántuk, másrészt pedig saját magunkat buzdítottuk-buzdítjuk vele, ugyanis úgy érezzük, itt az ideje jövőre immár harmincadik évfolyamába lépő lapunk, az Édes Anyanyelvünk felrészítésének, megújításának.

Nem először fog el bennünket ez az érzés. Nagyjából ugyanígy éreztünk másfél évtizeddel ezelőtt is. Olvasóink között bizonyára vannak, akik még emlékeznek az Édes Anyanyelvünk első éveire: vékony újságpapír, apró karikatúrák, gyakran négyhasábos tördelés, Postaláda rovat stb. A jelenlegi formára s a mostani szerkezetre 1992–1993-ban tértünk át, nagyjából akkor, amikor a mostani szerkesztőség is „hivatalba lépett”. Azóta jelenünk meg az évszakonként változó kék-zöld-piros-lila-barna borítóval, s azóta alakítottuk ki apró lépésekben mára már megszokott rovatainkat.

Csakhogy az elmúlt másfél évtizedben a sajtó jelentősen megváltozott. Az újságosbódék kirkakata, kínálata is teljesen átalakult. A mi lapunk állja a versenyt. Folyamatosan, azóta is megjelenik, sőt példányszáma nagyobb, mint a rendszerváltás előtti években volt. Mégis szükségét érezzük annak, hogy a jövő évtől kezdve a lapot ismét korszerűsítsük, arculatán ennek a törekvésnek a szellemében változtassunk. Nem egyszerre, hanem fokról fokra. Még csak a tervezés szakaszában vagyunk, de arra törekszünk, hogy címlapunk mozgalmassabb legyen, a tördelés egységesebb, az egész lap pedig tartalmában is, formájában is, szerkezetében is maibb, vonzóbb, színebb, színvonalasabb az eddiginél.

Várjuk olvasóink véleményét most, a tervezett változtatások előtt, és természetesen várjuk majd azok után is. De ami a legfontosabb: bízunk abban, hogy mind kedves olvasóink, mind buzgó szerzőink, akik között a nyelvtudomány számos jeles művelője is megtalálható, továbbra is velünk tartanak. Főleg azért reméljük ezt, mert bár lapunk elsősorban az anyanyelvi művelődést segítő, tudományos ismereteket népszerű, közérthető módon közlő ismeretterjesztő lap, a „Beszélni nehéz!” rádióműsor megszűnése óta (erről éppen e számunkban olvashatnak) még az eddiginél is nagyobb szerep hárul rá az anyanyelvi mozgalom, illetve mozgalmak megőrzésében, életben tartásában, továbbvitelében.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége

TARTALOM

Dede Éva: <i>Múlvára</i>	1
Kerekes Barnabás: Élt 31 évet...	3
Graf Rezső: Kodály Zoltán nyelvművelő öröksége	4
Balázs Géza: Az abdukció	5
Szítás Benedek: Anyanyelvünk-e a gesztus?	6
Móricz Kálmán: A tulajdon neve	7
Jakab István: Nyelvhasználatunk és az értelmező szótárak	8
Minya Károly: Gajra ment j-k	8
OKTV Magyar nyelv 2007/2008.	9
Grétsy László: Multus, plus, plurimus: Értelmező szótár+	10
Büky László: Névvégmutató szótár	11
Graf Rezső: Anyanyelv és magyarságtudat	11
Grétsy László: A szavak, amelyek vallanak rólunk	12
Egyed Judit: „Az a fránya német nyelv”	13
B. G.: Jelentés a magyar nyelvről.	14
B. G.: Mercurius Veridicus	14
Bozsik Gabriella: Országos anyanyelv-tanítási verseny az egri főiskolán	14
D. L.: Kazinczy- és Péchy Blanka-díjak	15
Bozsik Gabriella: Jubileumi döntő Egerben	16
Új szavak, kifejezések (46.)	17
Hírek	17
Nyelvészeti kiadványok	17
Konferenciahírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
S. Varjú Anna: Megnövekedett olvasók.	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu (vagy: www.anyanyelvapolo.hu)
Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 16. Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábíán Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását

az Oktatási és Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap
Alap segíti. Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Ne, ne ijedjen meg kedves Olvasónk! Nem egy fiatalon elhunyt ember halálára utal a cím, csak (?) egy nem éppen fiatal rádióműsor kivégzésére utal.

A Magyar Rádió akkori vezetőinek kérésére 1976. március 4-én indult el a Beszélni nehéz! című adássorozat, s – a műsor szignáljaként – néhány hónapja, 2007. május 25-én csendült fel utoljára Kodály Zoltán Galántai táncok című művének utolsó néhány taktusa. Nem gyászbeszédet akarok írni, gyászkeretet se kérek a cikk köré, a műsor történetét sem kívánom részletesen felidézni, pusztán emlékeztetkiesésre hajlamos korunk emberét tájékoztatnám arról, hogy a műsorhoz kötődő közösségek tagjai és a rádióhallgatók szerint miért volt jóval több a „Beszélni nehéz!” egy 10 perces rádióműsornál, ennél fogva miért tartjuk károsnak, hogy a Magyar Rádió műsorszerkezetéből kiiktatták. Idézhetnék a vallomásszerű levelekből; az elérzékenyülésre hajlamos embereket könnyen megrikkathatnám a megszüntetett műsor szerkesztőitől érkezett sorokkal, de inkább pontokba foglalva, tárgy-szerűen, könnyen ellenőrizhető tényeket elősorolva írok.

S hogy miért éppen az Édes Anyanyelvünk folyóiratba kívánkozik ez az írás? Nos, az Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetsége tagságának nagyobbik fele a Beszélni nehéz! mozgalom tagjaként csatlakozott egyesületünkhöz, illetménylapunk terjesztésében, előfizetők toborzásában fontos szerepet játszanak szakkörvezetőink, szakkörösseink; s a Duna Televízió Nyelvtörzsi című műsora mellett az elmúlt években a „Beszélni nehéz!” rádióműsor számolt be rendszeresen az ASZ rendezvényeiről, így módon is erősítve a kapcsolatot szervezetünk és annak tagsága között.

Következzenek hát az ígért pontok:

1. Az akkori felelős vezetők 1976 márciusában a Magyar Rádió önkritikai műsoraként hozták létre a hangzó beszéd és a helyes kiejtés ügyével foglalkozó adássorozatot.

Amíg nem programozott gépek, robotok beszélnek, amíg fontos, hogy az emberek értsék és ne félreértsék egymást, addig szükség van a „Beszélni nehéz!” műsorra és annak tapasztalataira.

2. Sokkal-sokkal többről van szó, mint egy egyszerű rádióműsorról, hiszen az 1970-es évek vége óta egy sokszoros anyanyelvi mozgalom szerveződött köréje, amelynek tagjai éppen a műsor révén ismerték meg egymást.

3. Ez (volt) az egyetlen rádiós adássorozat, amely a helyes kiejtés kérdéseivel foglalkozik (foglalkozott), s nem csak nyelvhelyességi kérdések taglalásával.

4. Egy-egy adáshoz átlagosan száz megjelent küldték a bennünket hallgató beszédművelő közösségek és egyéni levelezők, az elmúlt évtizedekben érkezett kb. 70 ezer levelet a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára őrzi. Az alapítók szándéka az is volt, hogy a „Beszélni nehéz!” műsor segítségével, a levelek tapasztalatainak feldolgozásával írják le a XX–XXI. század beszéd- és magatartás-kultúrájának jellemzőit.

5. A műsor népszerűségét mutatja, hogy a Magyar Rádióban az Irodalmi Osztály levélforgalmának kb. a fele hozzáink íródott.

6. Levelezőinknek kb. 80 százaléka fiatal (általános és középiskolai tanulók, egyetemisták, főiskolások); a mai tizen-huszoneveseknek az a rétege, amely fontosnak tartja az igényes és helyes magyar beszéd elsajátítását, s mintának nem a kereskedelmi rádió- és tévéadók stílusát, beszédmodorát tekinti.

7. A Magyar Rádió 1980 óta szervezte meg a „Beszélni nehéz!” mozgalom országos találkozóját, ezeken minden évben százak vettek részt.

8. A budapesti Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskolában 1991 óta rendeztük meg a Péchy Blankáról, a mozgalomalapító-ról elnevezett emléknapot-emlékversenyt.

Résztevői a rádióműsorról rendszeres kapcsolatot ápoló Kárpát-medencei középiskolák csapatai voltak. Noha intézményenként csak 4–4 fő versenyezhet, kétszázalán is többen voltak ott egy-egy efféle alkalmon.

9. Hasonlóak az 1997 óta megrendezett Anyanyelvi Nap mutatói, ezen az általános iskolás korosztály szakköröszei találkozhattak a budapesti Práter Általános Iskolában.

10. A Beszélni nehéz! körök vezetői évenként változó helyszíneken 1987 óta vehettek részt egyhetes „öntovábbképző” táborban; az ideje, a tokaji volt a 21. efféle szakmai találkozó. Kizárólag olyan övönöket, általános és középiskolai tanárokat hívtunk meg, akik a Magyar Rádió műsorához kapcsolódtak. (Megjegyzendő: a kollégák többsége a tanév és a szünetek idején is végzett önzetlen, lelkiismeretes munkáért iskolájától semmiféle ellenszolgáltatást nem kapott.)

11. Az 1990 óta megrendezett balatonboglári anyanyelvi táborban azok a határon inneni és túli általános iskolások vehettek részt (egy-egy évben kb. 50-en), akik „Beszélni nehéz!” szakkörökben tevékenykedtek.

12. A nyelv- és beszédfejlesztő mozgalomban kimagasló elismerést jelentő Kazinczy-díjjal és Péchy Blanka-díjjal azokat a pedagógusokat jutalmazták, akiknek kiemelkedő szakkörvezetői, versenyfelkészítői, mozgalmatszervezői munkája évtizednél hosszabb idő óta kapcsolódott a rádióműsorhoz és a köréje szerveződött mozgalomhoz.

13. A Kazinczy-díj Alapítvány Kuratóriuma által évenként 20–20 beszédművelő közösségnek odaítélhető Kazinczy-jutalom alapja a „Beszélni nehéz!” mozgalomban végzett folyamatos, több éven át tartó kiemelkedő tevékenység.

14. Az Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetségének csongrádi tagozata által alapított, Bárczi Gézárról elnevezett emlékéremmel azoknak a felnőtteknek a munkáját ismerik el, akik egy évtizednél is hosszabb idő óta dolgoznak szakkörvezetőként vagy a műsor támogatójaként.

15. Egy – az adássorozatot a kezdetektől fogva figyelemmel kísérő és aktív levelező – békési házaspár (Balogh Imréné és néhai férje) jóvoltából, adományából negyedévenként három-három szakkört és egy-egy egyéni levelező „önkéntes munkatársát” Péchy Blanka-jutalomdíjjal jutalmazunk, a rádiós műsorfolyamban végzett hűségese, lelkiismeretes munkáért.

16. Az 1966 óta zajló Kazinczy-versenyek megyei és országos középiskolai döntőin 1983 óta van írásbeli feladat, ennek bevezetője,

feladatmeghatározása így hangzik: „Jelölje a »Beszélni nehéz!« című rádióműsor jelölésrendszerével az alábbi példákat!” Vagyis: több mint két évtized óta ezekben mérhető azoknak a középiskolásoknak a száma, akik a rádióműsor és az RTV Részletes Műsorújságban megjelent példamondatok segítségével készülnek fel az írásbelire. S nemcsak Magyarországon, hanem a határon túli területeken is!

17. Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny megyei és országos döntőjén megoldandó feladatlap egyik kérdése ugyancsak egy – a 16. pontban vázolt – kiejtésjelölési feladat.

18. A Kárpát-medence több országában rendeztek tanfolyamokat, előadás-sorozatokat az ottani magyar pedagógusszervezetek, hogy kollégáink fel tudják készíteni növendékeiket a kiejtésjelöléssel kapcsolatos feladatok megoldására.

19. A „Beszélni nehéz!” rádióműsorhoz kapcsolódó közösségek (a korábban felsorolt országos rendezvényeken kívüli) regionális, megyei, iskolák közötti találkozókat rendeznek, ezekről adásainkban rendszeresen beszámoltunk. Ez a 10 perces műsor a Kapocs a Hegyeshalomtól Kézdivásárhelyig és Sátoraljuújhegytől Óbecséig a Kárpát-medencében szerveződött beszédművelő körök között.

20. Ha pusztán csak a nyelvtudomány, a nyelv- és beszédfejlesztés egyik fontos ágával, a helyes kiejtés törvényszerűségeivel foglalkozott volna műsorunk, már az sem volna kevés; de évtizedek óta fontosnak tartottuk, hogy szóljunk a magatartás- és érintkezéskultúra ügyéről is; eldurvuló, türelmetlen, trágár világunkban a fiatalok nevelése szempontjából ezt elengedhetetlennek, létfontosságúnak tartjuk.

21. Az 1989-ben szerveződött Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetsége kb. kétezres taglétszámának mintegy 40%-a helyi csoportokban tevékenykedik, ezeknek a közösségeknek kb. a 90%-a a „Beszélni nehéz!” körök tanárait, tanulóira épül.

22. S hogy műsorunk nem egy szűk – életkora, foglalkozása alapján könnyen meghatározható – réteghez szól csupán, azt mutatja, hogy rendszeres levelezőink között voltak ötödik osztályos (10 éves) gyerekek és 80 év fölötti nyugdíjasok is.

Amint a bevezetőben ígértem, könnyen ellenőrizhető tényeket soroltam föl, nehogy az a vád érhesen: az érzelmeim diktálták ezt az írást. Sajnálatos, hogy a döntéshozókat az észérvek sem hatották meg, így a 813. adással lezárult a Magyar Rádióban az egyik legrégebbi műsor története.

Zárásként azért érdemes ideidézni a címadó könyv szerzőjének, a műsor- és mozgalomalapító művésznőnek, Péchy Blankának szállóigévé vált végakarátát, azt a gondolatot, amelyet alapító- és alkotótársa, a 31 éven át a műsört szerkesztő Deme László professzor úr mondott az utolsó adás végén: „Folytassátok!” Majd hozzátette: ahogy lehet. Bizakodva írom: folytatjuk, ahol és ahogy lehet. Másból, másképpen, de folytatjuk, mert továbbra is fontosnak tartjuk, hogy a XXI. század emberét is arra biztassuk: értsük, ne pedig félreértsük egymást!

Kerekes Barnabás

Kodály Zoltán nyelvművelő öröksége

A kettős évforduló alkalmából sokan, sokszor emlékeznek, méltatják zeneszerzői, népdalgyűjtő és -feldolgozó munkásságát, zenepedagógiai tevékenységét; mi most az anyanyelvel, elsősorban beszélt változatával, hangzó jellegével kapcsolatos megnyilatkozásait szeretnénk röviden felidézni és időszerűségük miatt megfontolásra ajánlani mindenkinek, akinek magyar az anyanyelve.

Bizonyára sokan ismerik azt a nagyon szellemes, jelképes választ, amit arra a kérdésre adott: mikor kell a gyermek zenei nevelését elkezdeni? A születés előtt kilenc hónappal! Ha ugyanezt a kérdést valaki az anyanyelvvvel kapcsolatban tette volna fel neki, minden bizonnyal azt a választ kapta volna: a születés pillanatától! Ugyanis annyira fontosnak tartotta és következetesen kifejezésre is juttatta, hogy mennyire jelentős az anyanyelv az ember életében, nekünk magyaroknak meg különösen, mert történelmünk során nemcsak gondolataink kifejezését szolgálta, hanem nemzeti összetartozásunk kifejezőjévé is vált, amint Kölcsey a Parainesisben megfogalmazta: „haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog”. Kodály is ezt vallotta.

Hetven évvel ezelőtt megírta a nyelvtudományi szakirodalomban számon tartott híres tanulmányát: A magyar kiejtés romlásáról, arra figyelmeztetve, hogy „vannak a nyelvhelyességnek írásban nem rögzíthető, csak füllel felfogható elemei is. A nyelvnek nemcsak leírható része van kitéve romlásnak, hanem talán még inkább ez a jelekkel nem rögzíthető, csak hallható része.” Részletesen kifejti a kiejtés romlásának okait, és felsorol néhány hibatípust: az artikuláció, a ritmus, a hangszín és a hanglejtés pontatlanságait, torzulásait. Ellenük, mint írja, „minden erővel küzdenünk kell”.

1953-ban Lőrincze Lajos Nyelv és élet című kötetének előszavában a következőket írja mint a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának elnöke:

„A magyar nyelvművelésnek nagy és szép múltja van.” „1944. pestisszerű nyelvrontása ellen nem volt védelem.” Utána a nyelvművelő mozgalom új erővel kelt életre. Az MTA 1951. évi nagygyűlésén tartott nyelvművelő ankét nagy érdeklődést keltett.

Felteszi a kérdést: „Elmondhatjuk-e jó lelkiismerettel, hogy ezt a kincset úgy gondoztuk, ápoltuk, mint megérdemelte, s mint már pusztán létünk érdekében kellett volna? Nem! A letűnt félszázad

sok vétkes mulasztását kell még jóvátennünk.”

„Tanítottuk-e iskoláinkban a nyelvet úgy, amint kellett? Érettségivel, tanári oklevéllel eresztettünk rá a magyar életre olyanokat, akiknek nyelvismerete fogyatékos, kiejtése rossz, gondolkodása a nyelv szellemétől idegen. Ha csak fele annyi gondot fordítottunk volna anyanyelvünk tanítására, mint az idegen nyelvekére, nem jutottunk volna ennyire.”

Ezután megállapítja, hogy „A nyelv gondozásában új korszakot kell nyitnunk.” Sikerre csak akkor számíthatunk, „ha a legszélesebb körök érdeklődését és állandó figyelmét fel tudjuk kelteni.”

Nyomatékosan hangsúlyozza: „Gondoskodni kell, hogy mindazok az intézmények, melyekből eddig sok nyelvrontás áradt ki, a nyelvjavítás ügyét szolgálják. Hírlap, rádió, színház, mozi, iskola: megannyi forrása lehetne a jó és szép magyarságnak.”

Szóvá teszi a korabeli „pártnyelv” megjelenését is: „Bizony nagyon itt van az ideje, hogy ez ellen a színtelen, szagtalan és – tegyük hozzá – magyartalan nyelv ellen felvegyük a harcot.”

Gondolatmenetét a következő mondatokkal zárja:

„Ha majd az egész magyar életet átjárja a jobb és szebb magyarságra törekvés, ha majd hírlapjainkat is olyanok írják, akiknek magyarságán még néhai Lehr Albert zsörtölődése sem találna kivételül, akkor élnek majd csak igazán nagy íróink, akkor jutnak el alkotásaik oda, ahová szánták: a milliók szívébe.”

1965-ben Egerben a helyes magyar kiejtésről rendezett konferencián végig részt vett, többször is felszólalt, kifejtette véleményét az akkori helyzetről. Ebből idézzük néhány megállapítását.

„A zárt *ë* nem az én találmányom, [...] sok esztendő országjárásom alapján merem állítani, hogy népünk óriási

„... véghezvitted, amibe fogtál, s úgy mentél el, hogy megállapodtál a múlthatatlan fényű csillagoknál.”
(Csorba Győző)

többsége használja. A budapesti nyelv nem ismeri a zárt *ë*-t, és azért hajlandó minden zárt *ë*-t vidékiességnek tekinteni.” Megemlíti azt is, hogy „értelmi tulajdonsága” is van a zárt *ë*-nek. Állítását a négy változatú példasorral igazolja: *mentek, mēntēk, mentēk, mēntek*. Mindez teljesen elvész, ha meghal a zárt *ë*. Tehát a zárt *ë*-ért küzdeni kell.

A tanári beszéd minőségével kapcsolatban a következő szellemes megjegyzést tette: „Ha a ma működő tanárok visszagondolnának reá és emlékeznének rá, hogy figurálták ki ők annak idején saját tanáraikat, akkor bizony jobban összeszednék magukat.”

Fenntartását fejezte ki a megállapítással szemben, hogy a kétmilliósváros beszédét lehet-e egyszerűen pesti nyelvnek nevezni, és úgy véli, hogy Pesten vagy tizenötfele nyelven beszélnek. Nem egészen rossz mind a kétmillió pesti ember beszéde. Különösen a peremvárosokban és a perifériákon élő parasztok és munkások beszélnek még egészen szépen. Csak feljebb romlik a beszéd. Minél magasabb társadalmi réteg, annál rosszabb. Régen az arisztokrata beszéde volt a minta, és a „felfelé züllők” ezt igyekeztek követni. Ha ez nem is nagyon hallható ma már, még igen sokan nem tudnak jól beszélni kiváló szónokaink

közül sem. A rádióban elhangzó beszédet így minősítette: „Elejétől fogva bosszantott a rádióban állandóan hangzó rossz magyarság, és amennyire lehetett, iparkodtam is közbeszólni, régen is, újabban is. Például a *null* – magyarul *nulla*, az *a*-t nem szabad leharapni!”

Az idegen nyelvekkel kapcsolatos véleményét így fogalmazta meg: „Leginkább rontja a magyar kiejtést a német, az angol és az orosz, aránylag kevésbé az olasz és a francia.” Ezzel nem azt állította, hogy ne tanuljunk idegen nyelveket, sőt Arany János véleményével egyetértve azt vallotta, hogy magyarul is csak az tud teljesen, aki idegen nyelvet – nem is egyet – jól tud. Csak arra akart buzdítani mindenkit, hogy annak a fáradságnak a tizedrészét, amellyel az idegen nyelveket tanuljuk, fordítsuk a magyarra.

Graf Rezső

Írásunkkal a Kodály-évben Kodály Zoltánra (1882–1967), lapunk egyik szorgalmazójára emlékezünk. A számos megemlékezés mellett figyelmükbe ajánljuk a Kodály–Bárczi-emlékülés a szép magyar beszédért rendezvényét, amelyet a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport szervez 2007. november 28-án szerdán 16.00 órakor az ELTE BTK Magyar Nyelvészeti Könyvtárában (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/a. 243.). **A szerk.**

Miért érdekes?

A Z A B D U K C I Ó

Az abdukción retorikai, jelentéstani fogalom. Egy érvelésmódszer vagy még inkább: egy jelentéstulajdonító módszer. Egészen egyszerűen (köznapin nyelven): vélekedés, feltételezésen alapuló következtetés. Beilleszkedik a megértés (jelentéstulajdonítás, jelentésadás) folyamatába. Életünk voltaképpen folyamatos jellegű, jelentéskeresés. Az abdukción nagyban meghatározzák, befolyásolják életünket. Mivel a helyes abdukción előzetes tudásból és logikus gondolkodásból fakadnak, kialakulásukban óriási szerepe van a tanulásnak. Az idegen szavak szótáraiban, retorikai kézikönyvekben, nyelvtankönyvekben az abdukción logikai-retorikai jelentése nem található meg. Leginkább az abdukción orvosi jelentésére akadtunk: (a test középönalától) távolító mozgás.

A forrás: Peirce

A szót 1866-ban Peirce, az egyik legnagyobb amerikai gondolkodó, egyébként a szemiotika (jelteória) „atyja” alkotta meg az indukciótól és a dedukciótól különböző érvelési módra. Előbb hipotézisnek, majd retrodukciónak vagy abdukciónak nevezte el. Peirce ezt a kérdést teszi föl: Miért olyan gyakori a helyes vélekedés? Peirce szerint az emberi elmének van valami természetes képessége a helyes teóriák kigondolására az abdukción elve révén, amely megszabja az elfogadható hipotézisek határait. Ez az ösztön az evolúció során fejlődött ki, s a fajok a fennmaradását és a jólétét biztosítja. Peirce ezt írja: „Nyilvánvaló, hogy ha nem volna az emberben valami belső világosság, melynek folytán vélekedései jóval gyakrabban helyesek, mint a pusztán véletlen következtetésben lennének, az emberi faj már régen kipusztult volna a létért folyó harcban.” Vélekedéseink, sejtéseink gyakran a megfigyelésből, olykor ösztönszerű, tudatalatti észleleti ítéletekből (megérezés) erednek. Végül is az abdukción: egy olyan hipotézis vagy állítás felvétele, amely egy meglepő tényállás előrejelzéséhez vezet.

A folytatás: például Eco

Umberto Eco egy lépéssel továbbmegy: „minden ismeretünket feltételezéseken alapuló okfejtés révén külső tények ismeretéből és előzetes ismeretéből merítjük” (Kant és a kacsacsőrű emlős. Európa, Budapest, 1999. 77). Eco az abdukción kapcsolatot megállapítja, hogy már az érzékelés folyamatában van abdukción: sőt modern kifejezéssel élve azt is mondhatjuk, hogy „nem a szemünkkel, hanem az agyunkkal látunk”. Aki ezt nem hiszi, az sétálgon végig egy utcán némán a kedvesével, azután beszéljék meg, hogy mit láttak. Nem sok mozzanat lesz azonos.

Tehát Eco szerint minden tudás korábbi tudásból fakad, és következtetéssel jár együtt. Ilyen alapon soroljuk be az új látomásokat a régi kategóriákba, illetve azok alapján valami újba. Az ismeretlen jelenséget leginkább a közelítés módszerével határozzuk meg. Így jár el Marco Polo, aki Szumátra szigetén „egyszarvúakat” fedez fel (ma orrszarvú). A kacsacsőrű emlőst a 18. század végén pillantják meg Ausztráliában.

2007. október 19–21-én Egerben a Magyar Szemiotikai Társaság az abdukción kérdésének szentelt a 5. Semiotica Agriensis konferenciát. Ebből az alkalomból közöljük ezt az írást. **A szerk.**

Komoly gondot jelentett megnevezése, besorolása, hiszen semmilyen korábbi sémához (tudáshoz) nem illeszkedett: csőre volt, de testét szőr borította, úszóhártyás lába volt, de hódfarka is egyúttal, négylábú volt, de tojást tojt. Ugyanilyen besorolási lehetetlenség előtt álltak az aztékok, amikor először találkoztak a spanyolok lovaival.

A magyar nyelvben is számos ilyen „besoroláskereső” abdukción őrződött meg. Pl. bölömbika (nem bikal!), bőregér (nem egér!), földikutya (nem kutya!).

Mindannyian ugyanilyen feltételezéseken alapuló vélekedésekkel (abdukciónokkal) élünk, amikor egy ismeretlen városban tájékozódunk, amikor furcsa szokásokat, ruhákat látunk, amikor történeteket hallgatunk, amikor magyar vagy idegen nyelvű szövegeket próbálunk megérteni, mondjuk egy-egy új vagy ismeretlen szót, kifejezést, nevet. Ebből fakad összes népetimológiánk, például az, hogy a *déligyümölcs* kifejezést egy gyermek ’délben kapott gyümölcs’-nek gondolta (következtette). Ez mulatságos tévedés, de maga a következtetés képessége igazából az evolúció kulcskérdése.

A következtetés

gyakorlati felhasználása: nyomozás

Sebeok Thomas, a világhírű szemiotikus (feleségével együtt) egy könyvet szentelt Peirce gondolatának: *Ismeri a módszert? Avagy: a mesterdetektív logikája* (Gondolat, Budapest, 1990). Ebben írják, hogy Sherlock Holmes nem attól sikeres nyomozó, hogy soha-

sem találta, hanem attól, hogy amikor találta, akkor telibe találta: vagyis helyesen vélekedik. De hogyan kell kiválasztani a helyes vélekedést? Holmes szerint úgy, ha kizárjuk a lehetetlent, s akkor ami marad, még akkor is, ha valószínűtlen, az a helyes megoldás. Más megfogalmazásban sokszor mondjuk a tudományban: Keress a legegyszerűbb megoldást! Holmes szerint is, ha különböző hipotézisek adódnak, közülük azt kell figyelembe venni, amelyek a legkevésbé rendkívüli. Az abdukción (vélekedésnek) ilyenformán szoros kapcsolata van a logikával, a valószínűségszámítással, a nyomozással, bizonyos nyermekjátékokkal, a fogadási stratégiákkal stb.

Az abdukción a nyelvben

Kálmán László a konstrukciós nyelvtanhoz közelítve a nyelvi abdukción folyamatot így írja le (www.szv.hu/cikkek/tudasalapu-nyelvfeldolgozas): „Amikor egy mondatot hallunk a beszélgetésben, akkor egészen biztos és tudatos in-

formációnk van arról, hogy milyen szavak milyen sorrendben (milyen intonációval stb.) hangzottak el, s hogy milyen kontextusban. Közvetlen célunk pedig az, hogy felfogjuk, kikövetkeztessük a beszélő (kommunikációs) szándékát... Öntudatlanul keressük elő az elhangzott szavakat (és egy csomó nyelvtani jelzést) a lexikai tudásunkból, tudatosul azonban, ha köztük egy ismeretlen szó van. Öntudatlanul építjük fel a mondat nyelvtani vázát is, de ez persze nem elég a megértéshez. A megértéshez azt kell kisakkoznunk, hogy miért pont ezek a szavak miért pont ebbe a nyelvtani vázba illesztve hangzottak el. Ezt a folyamatot a logikában abdukciónak nevezett okoskodási eljárással modelláljuk. Az abdukción azt jelenti, hogy egy következtetésnek a konklúzióját ismerjük, és olyan premisszákat keresünk, amelyekből következik. Persze sok premisszahalmazt lehet tenni ennek, természetesen az adott körülmények között legvalószínűbbet keressük ezek közül a halmazok közül. A jelen esetben a biztos információt, az elhangzott szavak sorát konklúzióként tekintjük, és legjobb tudásunk szerint kiegészítjük egy koherens mondatábrázolással, szórószó-bőrőstől, vagyis a mondat jelentésével együtt, olyannal, amelyben a forma harmóniában van a tartalommal.”

A taxisblokad abdukción

Varga Károly (www.valosagonline.hu, 2007. 07. 25.) írásában bemutat egy retroduktív (abduktív) szillogizmust a taxisblokad (1990) kapcsolatban:

(az észlelt tény, logikai státusa: konklúzió): Október 23-án este nem volt taxi a Keleti pályaudvarnál.

(magyarázó törvényszerűség, ha... akkor...): Ha egy országos akció sikeres akar lenni, legalább csoportokban való megbeszéléssel elő kell készíteni.

(a magyarázat, premissza minor): Október 23-án este az október 25-i blokadot készítették elő.

Varga Károly eképp magyarázza az abdukción: „A retrodukción tehát nem az általános törvényt akarja újraigazolni, hanem csak annak hipotetikus állítására szorítkozik, hogy a megfigyelt eset egyik

vagy másik érvényesnek tartott törvényszerűség, magyarázó modell alá sorolható. Ez a pusztán hipotetikus és ezért még felülvizsgálatra és változtatásra nyitott ’alásorolás’ olyan előnnyel jár, hogy nem juttatja nyugvópontra a vizsgálódást azzal, hogy – amiként a hagyományos induktív vagy deduktív kutatások – egy közkeletű bölcsesség újraigazolására vállalkozik”.

Balázs Géza

Anyanyelvünk-e a gesztus?

Jól tudom, hogy az egyik legszebb magyar szó – az *anyanyelv* – mellé nehezen illik a latin eredetű, de elmagyarosított másik szó. De kérdés, hogy lehet-e más megfogalmazással élni, és ha igen, milyen szóval helyettesíthető a *gesztus* szó. Más megfogalmazásban: mi a *gesztus*?

A *gesztus* fogalmának meghatározásával a szakirodalom nemigen foglalkozott, illetve foglalkozik, így azután az egyes véleményekben nagy a szóródás. Az alapkérdés az, hogy *gesztuson* csak a taglejtést, pontosabban a végtag lejtését, nevezetesen a kéz, a kar beszédet kísérő mozgását, mozgatását értjük, vagy ide tartozik a fej, az arc és részei, végső soron az egész testnek a beszédben való részvétele. Más oldalról viszont úgy is feltehető a kérdés, hogy a testbeszéd, illetve önmagában a mimika és a pantomimika *gesztus-e* vagy sem. – Tovább bonyolítja a dolgot, illetve a címben feltett kérdés megválaszolását, hogy a *gesztusok* velünk született vagy kultúrához kötött megnyilvánulások-e. Mi a viszony a verbális és a nem verbális kommunikációs eszközök között? – A kérdések és ehhez képest a válaszok további halmozását a terjedelmi korlátok miatt most mellőzöm.

A *gesztus* kétségtelesen szoros összefüggésben van a mondanivalóval, illetve a szónokkal, a szónok előadáskori érzelmi felfűtöttségével. A *gesztus* egyénhez kötött, de kétségtelesen van népcsoporthoz kötött jellege is (pl. az olaszok hevesebben és többet gesztikulálnak, mint az angolok). Természetesen minden érzelme nélkül – „szárazon” – is lehet beszélni, de az ilyen beszédet kísérő *gesztus* tartalmatlan pózolás. Annak a szónoknak viszont, aki hisz a mondanivalója igazában, akinek beszédét a meggyőzés őszinte szándéka hatja át, aki érzelmileg átfűtötten beszél, annak szinte szükségképpen lendül a karja, villan a tekintete, egész testében feszülnek az indulatok, az gesztikulálni fog.

A *gesztusoknak* a beszédétől, a szónoktól elvonatkoztatott vizsgálata nem adhat teljes eredményt. Természetesen lehet a *gesztusokat* bizonyos szempontok szerint csoportosítani, az egyes testbeszédelemeket ilyen-olyan magyarázattal kísérni, tartalommal megtölteni. Bizonyos megnyilvánulásokat meglehetősen biztonsággal lehet velünk születettnek minősíteni vagy meghatározott kultúrához kötni, de mindez sohasem ölelheti fel a beszédet kísérő mozgások tel-

jességét, s ha ez így van, úgy értéke vitatható.

Egyes szerzők szerint *gesztusnyelvünk* mintegy 700 000 elemből áll. – A magam részéről kétes értékűnek és gyakorlatilag ellenőrizhetetlennek tartom az ilyen számszerűsítést. Véleményem szerint ebben a körben legfeljebb csak a nagyságrendeket lehet jelezni. – Ugyanilyen fenntartásokkal kell fogadni azokat a megállapításokat, melyek szerint mintegy 250 000 arckifejezést tudunk produkálni, illetve hogy teljes közlésrendszerünk 7%-a verbális, 38%-a vokális és 55%-a nem verbális.

Az előzőekben jelzett számszerűségek, helyesebben nagyságrendek azért is viszonylagosak, mert az egymás melletti, az átmeneti, az összekapcsolódó, összeolvadó *gesztusok* helyét és szerepét nehezen lehet minősíteni. Ebben a körben helyeslően kell hivatkoznunk Balázs Béla, a neves filmesztéta véleményére, aki az arcjáték, az arckifejezés kapcsán ki-

fejtette, hogy „az arcjáték egyik fázisának azonban nem kell befejeződnie, mielőtt a következő fázis elkezdődne: a két arckifejezés egymásba olvadhat.” „A szavak egymásutánja olyan, mint egy dallam hangjainak sorozata. Az arcon azonban egyidejűleg is kifejeződhetnek a legkülönbébb érzések. Olyan ez, mint a zenében az akkord.” Eme tétel helyesége mellett az idézetet megalapozottan vonatkoztathatjuk a beszédet kísérő egyéb mozgásokra is.

A *gesztusok* hatalmas tárháza mellett jelentőségében eltörpül a *gesztusok* velünk született vagy kultúrához kötött jellegének vizsgálata, csoportosítása. Természetesen nem kívánom kétségbe vonni e két csoport elemzésének fontosságát, csupán a túlértékelés ellen szólok. Látni való ugyanis, hogy a tudomány mindkét csoportba nem több, mint pár tucatnyi megnyilvánulást sorol. Ez a csoportosítás tehát messze nem meríti ki a teljes tartalmát. Ugyanígy értékelem a testbeszéd helyét és vizsgálatát is. Ebben a körben az a tapasztalat, hogy a testbeszéddel foglalkozó szakkönyvek is csak néhány tízes nagyságrendű testbe-

széd-megnyilvánulást írnak le és értelmeznek.

Meglehet, hogy vitathatóan, de az én értelmezésemben *gesztusnak* csak a beszédhez tartozó testmozgást tekinthetjük. A szó az, ami értelmi és érzelmi tartalommal tölti meg a mozgást, és ezáltal emeli azt a *gesztus* rangjára. A szó nélküli mozgás testbeszéd, mimika, pantomimika vagy koreográfia. Ilyen értelmezés mellett azt kell mondanom, hogy a *gesztus* szó helyettesítésére ez idő szerint nincs megfelelőbb magyar szó. Ez a meghatározás kétségtelenül kinezikus szemléletű, de a maga módján a teljességre törekszik. Mindehhez képest nem tudom osztani azt a nézetet, amely a *gesztuson* kívül önállósítja, önállóan értelmezi az arcjátékot és ezen belül a tekintetet. Annak ellenére, hogy már Cice-ro is utalt rá: „... ahogyan az arc a lélek tükre, akként a szem a lélek lámpása”, nincs ezeknek semmiféle elsőbbsége, mert az adott mondanivaló dönti el, hogy melyik kifejező mozgás a meghatározó.

Az is tudományos tapasztalat, hogy a szókincs, a nyelvismeret egyenes arányban áll a beszéd *gesztus-gazdagságával*. Minél alaposabban elsajátított valaki egy nyelvet, annál több *gesztust* tud, tudhat beszédéhez hozzákapcsolni. A nyelvismeret vonatkozásában – beszéljen valaki akármilyen jól idegen nyelvet, nyelveket –

az anyanyelv primus inter pares (első az egyenlők között) jellege elvitathatatlan, következésképpen a *gesztusrendszerünk* csak az anyanyelv tekintetében 100%-os értékű, egyéb nyelvek esetében legfeljebb csak megközelítheti azt, de a teljességet soha el nem érheti.

Álláspontom szerint az is rosszul feltett kérdés – és rossz kérdésre csak rossz válasz adható –, hogy a verbális vagy a nem verbális közlés-e az előbbrevaló, illetve a kettő között lehet-e bármilyen sorrendiséget meghatározni? Attól függetlenül, hogy a kettő között kétségtelenül van nagyságrendi, számszerűségi különbség, azok szerves egységet képviselnek a kommunikációban.

Ebben az értelemben tehát a *gesztus* az anyanyelv része. Közlésrendszerünk a nyelv és a *gesztus* egysége, teljessége, minthogy egymást kiegészítik, támogatják. Amiként Hamlet figyelmezteti a színészkirályt: „Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerény-ségét által ne hágd...”

Szitás Benedek

A tulajdon neve

Például a sportrendezvényeké

Akit érdekel a sport, igazán nem lehet oka panaszra mostanában. Soha nem tapasztalt nyilvánosságot kapnak a különböző versenyek az újságok hasábjain vagy a sportcsatornák adásaiban. Az ép nyelvérzékű szurkoló ugyanakkor bosszankodhat is, mert a sajtóban, a műsorfüzetekben, a világhálón igen nagy az összevisszaság a sportrendezvények nevének írásmódjában. Az a benyomásunk alakulhat ki, hogy alig érvényesül itt valamiféle szabályozás, mindenki az általa helyesnek vélt szóalakot használja. A kis és nagy kezdőbetűk kuszasága miatt sokszor még az sem dönthető el teljes bizonyossággal, hogy a sportesemények (verseny, torna, mérkőzés, gála, viadal, kupa, nagydíj, bajnokság) melyike tartozik a tulajdonnevek közé, és melyike sorolandó inkább a köznevek kategóriájába.

De csakugyan az írásmód bizonytalansága okozza-e a szófaji bizonytalanságot? Nem lehet-e, hogy az okozati összefüggés épp fordított: a köznévi és a tulajdonnévi közötti határ elmosódása vezet a helyesírás ingadozásához?

Azt hihetnénk, a tulajdonnév fogalma egyértelműen meghatározható, és nyelvkönyveink ezt a kérdést már megnyugtatóan tisztázták. Nos, nem egészen így van. Az általánosan elfogadott definíció szerint a tulajdonnév élőlénynek vagy élettelen dolognak saját, külön neve, vagy másképp: személynek, állatnak, dolognak azonosító és megkülönböztető szerepű egyedi neve. A hagyomány kialakította a tulajdonnevek fogalmi csoportjait. Ezek: a személynevek, az állatnevek, a földrajzi nevek, a csillag(zat)nevek, az intézménynevek, a könyvek, folyóiratok, újságok, művészeti alkotások nevei (címek). A mai magyar nyelv rendszere című leíró nyelvtanunk (1961) még a tulajdonnevek és köznevek határán levő csoportnak nevezi az egyes árutípusok (gyártmányok) megnevezéseit, vagyis a márkaneveket, a későbbi nyelvtani összefoglalók viszont már nemcsak ezeket, hanem a vendéglők, üzletek, egyesületek, zenekarok stb. neveit is a tulajdonnevek családjába sorolják.

Jól érzékelhető feszültség forrása, hogy tulajdonneveink egy jelentős része kilóg abból a szűk keretből, amelyet számukra a nyelvi rendszeren belül kijelöltek. A tulajdonneveket hagyományosan a szófajok között, a főnevek egyik csoportjaként tárgyalják nyelvtanaink. Ez a besorolás azonban nyilvánvalóan csak az egyetlen szóból álló nevekre lehet érvényes. A zavart az okozza, hogy rengeteg olyan tulajdonnevünk van, amely nem egy, hanem több szóból alakult, s ez a köznevek között nemcsak főnevek vannak. Ilyen például sok személynevünk

(*Debreczeni Péter*), földrajzi nevünk (*Amerikai Egyesült Államok, Váci utca*), ilyen a legtöbb kitüntetés-, illetve díjnév (*Magyar Köztársasági Érdemrend*), újság- és könyvcím (*Magyar Nemzet, Egri csillagok*), no meg persze az intézménynevek. Ez utóbbiak között szinte csak elvétve találunk egyszavasakat. Képtelenség tehát egyetlen szófaji kategóriába sorolni 3–4 szóból álló szerkezeteket!

Ezek után joggal tehetjük fel a kérdést: a sportversenyek, sportesemények rendszerint több szóból álló neve besorolható-e a tulajdonnevek közé?

Helyesírási szabályzatunk a sokféle tulajdonnévnek három közös ismértét emeli ki. Az első: minden tulajdonnév nagybetűvel kezdődik. A második: a több elemből álló nevek esetében érzékeltetjük a tulajdonnevek terjedelmét is, hogy világosan elhatárolódjanak a környező szövegtől. A harmadik: a tulajdonnevek írásának jellemző vonása az állandóság.

Az utolsó megállapítással aligha tudunk bármit is kezdeni, hiszen az állandóság a már (több éve vagy évtizede) kialakult, a nyelvhasználatban meggyökeresedett, elfogadottá vált névalakok jellemzője (például a hagyományos családnevek: *Széchenyi, Eötvös* stb.), esetünkben viszont épp az állandóság, az elfogadottság hiányából származnak a gondok.

A több elemből álló nevek terjedelmének érzékeltetése sem könnyíti, inkább bonyolítja helyzetünket. A sportversenyek megnevezésekor ugyanis a legnehezebb feladatok egyike épp annak eldöntése, mi tartozik szervesen a több elemű névhez. A *Váci utca* esetében egyértelmű, hogy az első a tulajdonnévi elem, a második pedig a köznévi. De ha például Egerben a junior ökölvívók számára rendeznek egy nemzetközi versenyt, és azt Dobó Istvánról nevezik el, akkor mi lesz a hivatalos név? *Az emlékversenyt* nyilván köznévi elem, tehát kisbetűvel írandó. A *Dobó István* tulajdonnévi elem, nagybetűs írásmódja nem kérdéses. No de mi legyen a többi szóval?

Ha az első elvet próbáljuk következetesen érvényesíteni, úgyszintén zsákutcába jutunk. Általában igaz az a tétel, hogy a tulajdonneveket nagybetűvel kezdjük, és fordítva is igaz: ha egy szót nagy kezdőbetűvel írunk, az többnyire azért történik, mert az a szó tulajdonnév. Ámde maga a helyesírási szabályzat nyitja ki a kiskaput azzal, hogy leszögezi: sok esetben nagy kezdőbetűt csak akkor írunk, ha ki akarjuk emelni a megnevezés tulajdonnévi jellegét (188. pont). Vagyis: ha akarom, vemhes, ha nem akarom, nem vemhes... A fordított tételnek szintén megvannak a használati korlátai, hiszen sokszor csak azért írják nagybetűvel egy-egy sportesemény nevét, mert nem mondaton belül, hanem önmagában, kiemelt helyzetben jelenik meg, és ilyenkor a közneveket is megilleti a nagy kezdőbetű.

Célszerűbbnek látszik a szabályzat azon pontjai felől közelíteni a kérdéshez, amelyek a rendezvények, rendezvénysorozatok stb. írásmódját taglalják, elvégre a verseny (sport)rendezvénynek is felfogható. A 146. pont főszabályként azt mondja ki, hogy ezek nevét általában kisbetűvel írjuk: *a magyar nyelv hete, országos középiskolai tanulmányi verseny* stb. Ugyanakkor a 191. pont úgy rendelkezik az intézményszerű (vagyis rendszeresen ismétlődő országos vagy nemzetközi) rendezvények nevének helyesírásáról, hogy ezeket az intézmények nevével azonos módon szokás írni, azaz minden szót nagybetűvel.

Fel van adva tehát a lecke! Mitől is gyűlik függővé a sportesemények nevének írásmódját? A tapasztalat azt mutatja, hogy legtöbbször az intézménynévi jelleg érzik meghatározónak (talán a rendszeres ismétlődés miatt), ezért a nagy kezdőbetűt részesítik előnyben. A nagybetűs írás megfelel a nemzetközi (angol) gyakorlatnak is, ráadásul hangsúlyozza az esemény fontosságát.

Ugyanakkor egy árnyaltabb megközelítés térnyerése is megfigyelhető. Jeleül az, hogy a tulajdonnévi és egyeditő elemek az egész név hivatalos és tulajdonnévi jellegét erősítik (pl. *Arany Ászok Nemzeti Teremlabdarúgó-bajnokság*), a köznévi elemek túlsúlya viszont a kisbetűs írásmódot valószínűsíti (pl. *madridi gyorsaságimotorkerékpáros-világbajnokság*).

Hogy miként forrja majd ki magát ez a kérdés, mikorra alakul ki többé-kevésbé egységes nyelvhasználat – a válasza valószínűleg még várnunk kell jó pár évet.

Móricz Kálmán

Nyelvhasználatunk és az értelmező szótárak

A szavak használatának kérdéseit vitatva, sokszor találkozunk olyan nézetekkel, hogy egy-egy szót csak akkor használhatunk fel beszédünkben vagy írott szövegeinkben (a standard nyelvváltozatban), ha ez benne van az értelmező szótárban. Már többször rámutattunk ennek a felfogásnak a helytelenségére, hiszen a szótárak terjedelme véges, minden magyar szó nem kaphat bennük helyet. Ha a szó megtalálható az értelmező szótárban, akkor csakugyan indokolható a használata, de számtalan esetben van szükségünk olyan szavakra, amelyek valamilyen oknál – pl. a szótár kisebb terjedelménél vagy a szó ritka előfordulásánál – fogva nem kerültek bele a műbe. Egyébként nem a szótározottság dönti el, használható-e az adott szó, hanem fordítva: a szó elterjedtsége és fontossága teszi indokolttá a szónak a szótárba kerülését. A keresett szónak a kimaradása tehát nem ok a szó mellőzésére.

A szótárban megtalálhatjuk a szó értelmezését, vagyis jelentését, illetve jelentéseit, sőt a szótározott elemnek vagy éppen az egyes jelentéseknek a használati értékét is. A nagyobb szótárak bővebben, a kisebbek rövidebb, lényegre törőbb formában közlik ezeket az adatokat. Például *A magyar nyelv értelmező szótára* részletesebben közli az egyes szavak jelentését (jelentéseit), mint a szűkebb terjedelmű értelmező kéziszótárak. Sőt még az egyes szótártípusokon belül is előfordul, hogy egy-egy szóról nagyon alapos jelentéstani képet kapunk, a másiktól viszont elnagyoltabbat, sőt hiányosat. Ez nem csupán attól függ, hogy a szó mennyire lényeges eleme a magyar nyelvnek, milyen nagy a társadalmi használati köre, hanem attól is, hogy milyen felkészültségű szerző készíti el a műbe a szócikket. *A magyar nyelv értelmező szótára* című hétkötetes műbe pl. némelyik tudományos kutató még a kisebb jelentőségű szavakról is tanulmánynak beillő szócikket írt. S bizony, akad olyan szócikk is, amelyet első olvasásra is hiányosnak ítélek az érdeklődő vagy a kutató. Ilyenkor a szó mai használója vagy éppen vizsgálója a legjobb akaráttal sem fogadhatja el a szótár ajánlását. De nézzük csak konkrétan ezt a kérdést!

A feladat szó értelmét vizsgálva először természetesen az említett hétkötetes szótár megfelelő kötetét vettem kézbe. Két jelentését különbözteti meg a szótár. Az első: „Általában olyasmi, amit az embernek el kell végeznie.” Majd a példák garmadája következik, de minden példa

az embernek a feladataira utal. A második jelentés előtt az *(Isk)* jelölés olvasható, amely azt jelenti, e jelentés az iskolai étellel áll szoros kapcsolatban. S maga az értelmezés ez: „A tananyagának az a része, amelyet a tanulóknak kitűzött időre meg kell tanulnia, el kell végeznie, vagy ezzel kapcsolatban többnyire írásban feladott kérdés, amelyet meg kell oldania.” Majd példák következnek az iskolai feladatok egyes fajtáira.

E szócikk elolvasása után hiányérzetem támadt: csak személynek, vagyis az embernek, illetve ezen a kategórián belül az iskolásnak lehet feladata? Csak *valakinek*, de *valaminek* nem? Ha szóhasználatunk példáit vizsgáljuk, meggyőződhetünk arról, hogy ha bizonyos dolgoknak, tárgyakkal (pl. az asztalnak, széknek) nincs is feladatuk (csak rendeltetésük van), a világűrbe fellőtt űrhajók – az űtűkről kiadott közlemények szerint is – feladatot teljesítenek. Vagy az intézményeknek, ezeken belül pl. a minisztériumoknak, iskoláknak, egyházaknak, kórházaknak a feladatairól nem szoktunk beszélni? Miért nem említi ezt a szótár? Nosza, elő a kéziszótárakat! Abban reménykedtem, hogy azoknak – mint későbbi kiadású műveknek – a szerkesztői már korrigálták ezt a hibát. Sajnos, nem. Még a *Magyar értelmező kéziszótár* is ugyanezeket a jelentéseket közli rövidített változatban. Sőt ennek a 2003-ban megjelent, átdolgozott 2. kiadásában sem találunk többet a kérdéssről. Vagyis: átvéve a bővebb mű fontosabb adatait, alaposabb ellenőrzés nélkül jelentek meg ezek is. Mindezt figyelembe véve, most már ne merjek írni vagy szólani – mondjuk – a városi könyvtár vagy a művelődési ház feladatairól? De bizony merek, és merjenek csak nyugodtan önök is! Hiszen a névátvitel egyik gyakori fajtájának, a fogalmak érintkezése, kapcsolata alapján létrejövő névátvitelnek, a metonímiának nyelvünkben való létezése is feljogosít bennünket erre: az intézmény, szervezet, munkahely neve jelentheti a benne dolgozó, működő személyeket is. Ha ezt mondjuk: *Az iskola kirándul holnap*, akkor valójában az iskolához tartozó személyek: pedagógusok, tanulók kirándulnak. De akkor talán az is igaz, hogy a pedagógusok, tanulók munkája egyúttal az iskola munkája is, az ő feladatuk meg az iskola feladata is egyben. Tehát nem csupán *valakinek*, hanem *valaminek* is lehet feladata. Az viszont már a szótárírók teendője, hogy megállapítsák, mi tartozik a *valami* fogalomkörébe.

Jakab István

Gajra ment j-k

A Rivalda 2005–2006-os válogatását olvasom, többek között Kukorelly Endre *Élnek még ezek?* című vígvégjátékát, s egyszer csak azon veszem észre magam, hogy a tartalomról a formára, azaz a helyesírásra fordítom a figyelmem. Íme a párbeszéd-részlet:

- És a szüleit nem állítják le?
- (A) *mijeink?*
- Anyu, apu.
- Olyan nekünk nincs.

Az árva gyerekek és a felnőttek beszélgetésében a *mijeink* szó helyesírása tűnik fel, ami, szögezzük le máris, jó, bár elsőként a *mieink* birtokos névmás elírására gondolunk. A *mi* kérdő névmáshoz járul a birtoktöbbsétesítő jel alternánsa (*jei*), s ahhoz kapcsolódik a többes szám első személyű birtokos személyjel (*nk*). A *mijeink* más szóval *micsodáink*. A Magyar grammatika című egyetemi tankönyv részletezi is a fenti nyelvi jelenséget. „A kérdő névmásra is jellemző, hogy a helyettesített szófajhoz járulók ragokat (a főnévi többséjeslet, a birtokjelet és a birtokos személyjeleket is: *kik, kié, kim ő nekem*) fel tudja venni, a mondatrészszerpe is megegyezik azzal” (168). A *mi* kérdő névmás több birtokra utaló paradigmásora a következő: *mijeim, mijeid, mijeit, mijeink, mijeitek, mijeik*. A legnagyobb hasonlóság tehát a *mieink* – *mijeink* esetében van, s a *mieink* hiátustöltő *j* hangja nem is akármilyen galibát okozhat. Az alábbi példákban előfordu-

lók a középiskolai dolgozatokban durva vétségeknek minősülnek.

„A *milyeinkhez* hasonló árkakkal számolnak Szlovéniában, Cipruson és Finnországban.” Előfordul, hogy nem a hiátustöltő, hanem a birtokos személyjel *j*-je hibás: „Politikusban az bizik, akinek már *semmilye* sem maradt a pusztá hitén kívül.” Azt hiszem, kommentárra szükség nincs, csupán annyit fűznék hozzá, hogy országos és igényes tartalmú lapokból idéztem a két mondatot.

S végül hadd ismertessem meg az olvasót a legproblémásabbnak tűnő pontos *j*-s szóval! A 2006 óta működő Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda nyelvi gyorsszolgálatához érkezett a kérdés: a *gajra megy* szó szerkezetben milyen *j*-vel írandó a *gaj*? A *gally* szó csak a vékonyabb ágat jelenti, a ’tönkre megy’ jelentésű *gajra megy* kifejezés első tagja ettől teljesen független: a *gajdesz* szó rövid alakja, amely az ÉKES szerint jiddis, az Etimológiai szótár szerint ismeretlen eredetű. E szó szerkezet hibás alakjával akkor szembesültem, amikor az egyik megyei napilap meggyesekben okozott fagykárokról szóló cikkének öles címe a következő volt: „Szemünk láttára *gallyra* meg(gy).” Bizony, nemcsak a *meggy*, hanem a *j* is!

Meglehet, persze, hogy a lap címadó szerkesztője csupán szójátéknak szánta a *gallyra* szóalakot. Erre utal a *meg(gy)* írásmódja is. Ám az ilyesmi visszafelé szokott elszólni, s ez történt az idézett címben is.

Minya Károly

OKTV MAGYAR NYELV 2007/2008

1. A vizuális elemek szerepének vizsgálata egy mai tudományos ismeretterjesztő folyóiratban

A verbális (természetes nyelvi) kommunikációt is kísérik nem verbális elemek (pl. mimika, gesztus, testbeszéd), de a nyelvi kommunikációt ennél tágabb értelemben is használjuk, „ilyenkor olyan közlési folyamatokra utalunk, amelyekben a partnerek közleményeiket nem vagy nem kizárólag természetes nyelvi elemekből és az azokat kísérő testbeszéd elemeiből hozzák létre” (Balázs–Benkes: Anyanyelvi beszédkultúra, 26). Ezek a nem verbális nyelvek, melyekből nem verbális közlemények hozhatók létre. Ilyen például a zene, a tánc.

A tudományos ismeretterjesztő szövegtipussal a sajtóban találkozunk, melyet sajátos nyelv és stílus jellemez (lásd: Balázs–Benkes: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 11. évfolyama számára, 80–83). Az írott sajtóban ezt gyakran kiegészítik nem verbális elemek, ábrák, grafikonok, táblázatok, fotók, akárcsak a tankönyvekben, tudományos könyvekben és cikkekben. Ennek egyik érdekes „őse” Comenius Orbis pictura volt.

A pályamunkában mindezek ismeretében a témát választó egyaránt vizsgálhatja a nyomtatott és az elektronikus tudományos ismeretterjesztő szövegeket. Vizsgálhat egyetlen folyóiratot alapos, mindenoldalú elemzéssel (szöveg, szövegípus, tipográfia, kép, grafikon szövegszervező szerepe és stílushatása). Összevethet két vagy több eltérő tematikájú vagy azonos tematikájú, de eltérő hordozójú (nyomtatott és elektronikus) folyóiratot (a multimediális elemek szerepe egyaránt vizsgálható a tartalomban, a megjelenésben, a szövegszerkezetben és a stílusban). Megközelítheti a témát egy folyóirat történeti bemutatása felől (10–20 év távlatában, esetleg hordozóváltással, illetve hordozóvariánssal).

Ismételt felhívjuk a leendő dolgozatók figyelmét a dolgozat arányos szerkezetének kidolgozására, az elméleti és a konkrét empirikus részek kapcsolódásának fontosságára. A formai szabályok betartását sem tekinthetik elhanyagolhatónak (pl. az idézetek és hivatkozások pontos és szabályszerű feltüntetése, a vizsgált szövegkorpuszok vizuálisan is adekvát közlése).

Ajánló bibliográfia: Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Anyanyelvi beszédkultúra. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2005; Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 9., 10., 11., 12. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000–2004; Crystal, David: A nyelv enciklopédiája. Osiris, 1998; Török Ferenc: Vizuális kommunikáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002; Bódi Zoltán: A világháló nyelve. 2004; Petőfi S. János: A szöveg mint komplex jel. Akadémiai, 2004; Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegek világa. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994; Békési Imre: Szövegszerkezeti alapvizsgálatok. Akadémiai, 1982; Nyíri K.–Szécsi G. (szerk.): Szóbeliség és írásbeliség. Kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig. Aron Kiadó, 1998; Szikszainé Nagy Irma: Leíró magyar szövegtan. Osiris, 1999; Deuze, Mark: A web és a webes újságírás típusai. www.mediakutato.hu/cikk/2003_03_osz/04webes_ujsgiras;

Petőfi–Benkes: A multimediális szövegek megközelítései. www.mek.oszk.hu/01800/01814/01814.pdf; Nyíri Kristóf: A multimediális ismeretfilozófiája. www.phil-inst.hu/uniworld/kkk/mm/mm.htm#vizualis. www.agent.ai.

Takács Edit

2. A 17. századi hitviták jellemző nyelvi eszközeinek bemutatása

Igen bőséges maga a hitvita-irodalom, de a kapcsolódó szakirodalom is. A dolgozatór egy fontos feladata éppen a gondos szelektálás, ugyanakkor ismereteket kell szereznie a hitviták létrejöttének körülményeiről, a korról, a résztvevőkről.

Luther fellépése (1517) másfél százados folyamatot indított meg, melynek során új egyházak jöttek létre, a régi pedig átfőrdött. A változásokat hitviták sokasága kísérte és alakította. A hitvita a reformáció és a katolikus megújulás korának tipikus kommunikációs formája volt. A hitviták korát a 16. századtól számítjuk, a virágkorát a 17. század jelenti. A kor legjelentősebb személyiségei a protestánsok részéről Magyar István, Alvinczi Péter, Geleji Katona István, a katolikusok részéről Veresmarti Mihály és legfőképpen Pázmány Péter. A hitviták a 16. században még szóban folytak, később azonban már írásos formába öntötték őket.

Azért is lehetett a hitvita másfél század alatt meghatározó műfaj, mert tartalmát igen tágan értelmezték: vitáinak tartották a Vizsolyi Biblia előjáró beszédét, a hitvitázó drámákat, Veresmarti Mihály katolikus hitre térésének történetét, de a levél, napló, jegyzőkönyv, önéletrajz, katekizmus, gúnyvers is ide tartozhatott.

A hitviták funkciói a hitegyesítés, hitvédelem, a felekezeti összetartás, később a református és katolikus tanítások közötti különbség kifejtése, az ellenkező nézetek cáfolása, a saját tanítás védelme.

Kik vitáztak egymással? Kezdetben elsősorban a protestánsok a katolikusokkal, később belső hitviták is voltak a protestánsok körében (például a református és az unitárius, a református és a puritán hívők között).

A pályázónak, miután megismerte a 17. század korát, nyelvi állapotát, a hitvitázó irodalom résztvevőit, műveit, ki kell választania a megfelelő terjedelmű vitáratot (egy egészet vagy egy szerkezetileg egységes részletet). Ennek önálló, alapos, a lényeges kérdéseket tartalmazó nyelvi-stilisztikai elemzését kell adnia. A nyelvi elemzéshez irányt mutathatnak a Magyar nyelvtörténet című kiadvány fejezetcímei.

Ajánló bibliográfia: Magyar nyelvtörténet. Szerk.: Kiss Jenő és Pusztai Ferenc. Osiris, Budapest, 2003; Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza. Gondolat, Budapest, 1975; „Tenger az igaz hitről való egyenlenségek vitatásának előadott özőne...” Tanulmányok XVI–XIX. századi hitvitáinkról. Szerk.: Heltai János, Tasi Réka. Miskolci Egyetem BTK Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, Miskolc, 2005; Szövegyűjtemény a régi magyar irodalomból. I. rész: Késő-reneszánsz manierizmus és kora-barokk. Szerk.: Kovács Sándor Iván. Osiris, Budapest, 1998; Pázmány Péter művei. Szépirodalmi, Budapest, 1983; Alvinczi Péter: Magyarország panaszaikainak megőrzése és válogatás predikációiból, leveleiből. Európa, Budapest, 1989.

Kovács Ferencné

3. Parti Nagy Lajos novelláinak stílus eszközei

Parti Nagy Lajos a kortárs magyar irodalom egyik legnagyobb nyelv- és stílusművésze, „nyelvkirály”, az ún. posztmodern magyar irodalom egyik legnagyobb hatású alakja. „A magyar költői nyelv- és eszjárásokat (s azokon inneneket és túliakat) olyan erővel volt képes tapintatosan fölforgatni és a maga szájaize-csulófordulása szerint újratertetni, hogy abból nemcsak egy összetéveszthetetlenül saját, bravúros nyelvre és önironikus-szatírajátékos látásmódra futotta, hanem brutálisan meghökentető, közvetlen közléről szóló és heves hatást kiváltó művekre. Mégpedig a kilencvenes években megszakítás nélkül, lépésről lépésre derítve fel önnön képességeit, melyeket rögtön föl is szikráztatott – minden műfajban” – méltatja munkásságát Závada Pál (ÉS, 47. évf., 41. sz.).

Az OKTV tételcíme e gazdag műfajú munkásságból a novellákra, azok nyelvi-stilisztikai sajátosságaira irányítja a figyelmet.

Az elmúlt tíz év novelláit tartalmazó A fagyott kutya lába című új novelláskötetének megjelenése kiemelkedő irodalmi eseménynek számított 2006-ban. A kötetet bemutató, elemző kritikák, ajánlások mindegyike nyelvének különlegességére irányítja a figyelmet. A kötet grammatikai terében kirajzolódó világ különös feszültséget teremt az olvasóban. Egyrészt megörvendeztet a nyelvben megbújó lehetőségek végtelenségig fesztítésével és az új jelentésű szóösszetételekkel, másrészt szembesíti azokkal a mélyen tragikus mindennapi tapasztalatokkal, amelyekben mindannyian élni kényserülünk. Mondhatni: a monológok nyomán – legyen az elbeszélő bányamosodás, villamosvezetőnő, testaranyozó vagy kigyúrt verőlegény – „a bánat bokszesztyűje [...] lényegében oda van sújtva a szívre, és zsigerig hatol a félelem” (a kiadó ajánlása).

A tétel kidolgozásához igen jó segítséget nyújt Németh Zoltán Parti Nagyról írott monográfiája és az ebben közölt gazdag bibliográfia is.

A pályázónak azonban ügyelnie kell arra, hogy alkotó módon használja fel a szakirodalmat, és egyéni meglátásai, felfedezései bemutatásával bizonyítsa szövegelemző-értelmező képességét. Célszerű élni a számítógépes programok lehetőségeivel, és grafikonok, diagramok segítségével szemléletessé tenni a pályamunkát.

Ajánló bibliográfia: Kulcsár-Szabó Zoltán: Intertextualitás: létmód és/vagy funkció? Irodalomtörténeti Közlemények, 1995. 495–541; Margócsy István: Nyelvhús. Holmi, 1995/7; Németh Zoltán: Parti Nagy Lajos. Kalligram Kiadó, 2006; Reményi József Tamás–Tárján Tamás: Magyar irodalom 1945–1995. Corvina, 1996; Szilágyi Márton: Metamorphoses prosae. Nap-pali Ház 1995/4; Tátrai Szilárd: Az 'ÉN' az elbeszélésben. A perszonális narráció szövegtani megközelítése. Argumentum Kiadó, 2002; Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stílusztikája. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

Forgács Anna

Multus, plus, plurimus: Értelmező szótár+!

Alig pár hónappal A magyar nyelv nagyszótára első két kötetének megjelenése után – az idei könyvhét szencziójaként – ismét egy értékes szótárt tett le az asztalra a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, azaz hogy tettek le néhány külső munkatárssal is „megerősítve” az intézet nyelvvelő és nyelvi tanácsadó osztályának munkatársai. A kétkötetes, 1826 oldalas műnek első olvasásra, hallásra talán kissé rejtélyes címe, amelyet én ebben az ismertetőben egy ’sok – több – legtöbb’ jelentésű, latin fokozási sossal próbáltam „felerősíteni”, s azzal együtt rigmusszerűvé tenni: **Értelmező szótár+**. Hogy mi az a +, arra eligazításul a szótár főszerkesztőjének, Eöry Vilmának az előszóiban írt sorait idézem:

„... szavaink nem elszigetelten, önmagukban állnak, hanem szinonimáikkal, ellentéteikkel, szókapcsolataikkal hálót alkotnak. A szavaknak ezt az összetartozását szemlélteti a kötet végén található fogalomközi csoportosítás is. A magyar szótáriródlomban először vállalkoztak arra a szótár szerzői, hogy a szavaknak ezt a szövevényes kapcsolatrendszerét egyetlen szótárban mutassák be. Erre utal a szótár címében szereplő »+«.

Vagyis pontosabban mire? Arra, hogy míg a klasszikus értelmű szótárak szerzői általában megelégszenek azzal, hogy megadják a szótárban felsorolt címszavak jelentéseit, és használatukat példamondatokkal is szemléltetik, addig ez a sokfunkciós szótár az említettek kivételül a szócikkekbe beépítve megadja a szinonimákat, felsorolja az ellentéteket, a szócikkekben belül közli oda illő szókapcsolatokat és szólásokat, illetve közmondásokat is, továbbá tájszavakat sorol fel, jelzi az előfordulási gyakoriságot, közli a címszó etimológiáját, nyelvhasználati tanácsokkal szolgál, feltünteti az összetételeket az utótagjuk szerinti helyen is, végül pedig számos, mintegy ötszáz esetben rajzos illusztrációval is szemléltet. Akárhogy számolom is, tizenháromféle szerepet tölt be ez a szótár, s bár a babonásak szerint a 13 szerencsétlen szám, én úgy vélem, esetünkben ez éppen szerencsét, óriási gazdagságot, hatalmas kincset jelent. Gondolják csak meg, kedves olvasóink! Ennek a szótárnak a 16 065 címszava – ugyanis ennyi található benne – a felsoroltakat összeadva mintegy negyedmillió nyelvi adatot tartalmaz! S valójában még ennél is sokkal többet, hiszen mindezekon túl találunk még a szócikkekben szófajmegjelöléseket (főnév, határozószó, ige, igekötő, igenév, indulatszó stb.), összesen tizenháromfélet, már megint a babonás 13-as szám!); megtaláljuk a legfontosabb toldalékos (többes számú, tárgyragos stb.) alakokat; megkapjuk a tárgyalt szavak használati körét és jelentéseinek hangulati elemét jelölő stílusminősítéseket (átvitt, bizalmas, durva, gyermeknyelvi, idegen, kedveskedő, népi stb.); te jó Isten, ebből is éppen 13 van!), s még arra vonatkozó információkat is kapunk, hogy ennek vagy annak a címszónak a határon túli magyarlakta vidékek valamelyikén milyen sajátos szinonimája használatos. Nem kétséges, ez a szótár valóban nagy plusz – a reklámparaszóhasználat, illetve „helyesírása”

szerint akár *plussz, sőt plusssz!* –, azaz nagy többlet egy olyan szótárhoz képest, amelyből mindezek az információk hiányoznak.

Természetesen ennek a szótárnak megvannak az előzményei is. Voltaképpen annak tekinthető minden korábbi magyar értelmű szótár – a szótár használatát elősegítő útmutató a Czuczor–Fogarasi-féle, 1862–1874-ben megjelent, hatkötetes szótártól kezdve összesen nyolcat sorol fel –, ám közvetlen előzménye kétségtelenül az 1992-ben megjelent Képes diákszótár. Ez teljesen érthető is, hiszen az a szótár is a Nyelvtudományi Intézetben, a mostani nyelvvelő és nyelvi tanácsadó osztály akkori elődjében dolgozóknak munkájuként készült el, s ez a mostani lényegében annak korszerűsített, továbbfejlesztett, a változott funkciókkal több mint kétszeresére bővített változata. Szinte bármelyik címszót lapozzuk is fel, látszik rajta egyrészt az, hogy arra épül, másrészt pedig az, hogy nagymértékben bővült, gazdagodott. Szemléltetésül csupán egy egészen rövid címszót idézek onnan is, innen is.

cipő fn ~k, ~t, ~je

Zárt felsőrésű lábbeli. *Fűzős ~t hord.*

• *Tudja, hol szorít a ~:* tudja, mi a baj, a hiba. (Képes diákszótár)

cipő***** fn ~k, ~t, ~je

Zárt felsőrésű lábbeli. *Fűzős cipőt hord.*

• Szólás: *Tudja, hol szorít a cipő:* tudja, hogy mi a baj, a hiba.

Szin: (rég, választékos) *cipellő, topán, topánka*, (bizalmas) *lábtű*, (szleng) *csuka, surranó, tyúkszemtok*, (Va, Dv, Mv bizalmas) (tűsarkú:) *stikla*, (Mv bizalmas) (tűsarkú:) *stikli*

Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *cipellő* főnévből. (Értelmező szótár+)

Az utóbbi szócikkhez magyarázatul hozzáfűzöm, hogy a címszó utáni öt csillag a szó gyakorisági mutatója (az ötfokú skálán ez a legnagyobb gyakoriságot jelenti), a Szin = szinonima, az Etim jelentése pedig: etimológia. A Va, Dv, Mv rövidítések feloldása: Vajdaság, Dráva-vidék, Muravidék. Megjegyzem még, hogy a szócikket hét különböző fajta cipőt ábrázoló illusztráció egészíti ki.

Ez a mostani szótár – nagyon helyesen – több mint kétezer olyan címszót is tartalmaz, amely abban még nem szerepelt, vagy azért, mert még nem is létezett, vagy mert még nem ért meg arra, hogy egy ilyen típusú, főleg a fiataloknak szóló szótárban helye legyen. Aból pl. még hiányoznak az olyan címszók, mint *honlap, internet, klíma, lobb, tanga* stb., ebben ellenben már benne vannak. (Csupán zárójelben említem: további egy-kettő, pl. a fiatalok körében teljesen általános *mobil* vagy az *sms* – esetleg *SMS* vagy akár *esemes* formában – még nagyon elkeltnél volna.) Az Értelmező szótár+ a címében ugyan nem utal arra, hogy elsősorban a fiataloknak szól, de a példaanyagából kiderül, hogy ez a cél most is ott lebegett az alkotók szeme előtt, sőt az Előszó szerzője ezt világosan meg is fogalmazza a következőképpen:

„Az *Értelmező szótár+* (rövidítve *ÉrtSz+*) olyan egynyelvű kéziszótár, amely magyar szavakat tartalmaz, ezeket magyarázza, és

ezekekről közöl sokrétű ismereteket a magyar anyanyelvűek, elsősorban a fiatalok számára, de haszonnal forgathatják a magyart idegen nyelvként tanulók is. Jellegénél fogva alkalmas arra, hogy szolgálja az oktatást, elsősorban az anyanyelvoktatást.” Úgy ítélem, hogy ennek a meghatározásnak az *ÉrtSz+* alapjában véve jól megfelel.

Még néhány apró, főleg dicsérő észrevétel! Nagyon jó megoldás, hogy a szótárban alkalmazott legfontosabb rövidítések minden oldalpár alsó részén ott olvashatók, s ezzel nagyban megkönnyítik a szótár használatát. (Ez feltehetőleg a kiadó érdeme, amely más szótáraiban is nemegyszer alkalmazza ezt a módszert.) Igen találóak a stílusminősítések. Csak egyetérteni tudok azzal, hogy az általában csak irodalmi szövegben szereplő szavak is *választékos* stílusminősítést kaptak a sohasem teljesen világos és egyértelmű *irodalmi* helyett. Végül külön is szólnom kell a második kötet végén található, húszoldalas fogalomközi csoportosításról, amelyre a szótár használati utasítása egyáltalán nem fordít figyelmet. A 23 főcsoportba és 175 alcsoportba sorolt szónagy remek áttekintést ad az olvasóknak fogalomvilágunkról, fogalmi csoportjainkról, s elsősorban a tanulóiújúságnak, de voltaképpen mindnyájunknak – rejtvénykedvelőknek, fogalomalkotó szakembereknek, anyanyelvünk bűvárainak – számos újszerű ismeretet nyújt nyelvünk belső, eddig nem eléggé vizsgált s éppen ezért nem is igen látott összefüggéseiről. Csak szemelgetve a példacsoportok közül: 21 vízi jármű a *bárka*-tól a *vitórlás*-ig, 25 fűszer, ételízesítő az *ánizs*-tól a *vanília*-ig, 40 épületfajta a *barakk*-tól a *vityilló*-ig, 50 hangszer a *balalajka*-tól a *zongora*-ig, 62 fegyver az *alabárd*-tól a *vért*-ig. Hát nem csodálatos?

Valóban csodálatos, de az utolsó példát talán mégsem kellett volna ide kapcsolnom. A fegyverek helyett talán jobb lett volna a fogalomkörök közül az ékszer, táncok, édességek csoportját idéznem olvasóink figyelmébe. Vagy mégsem? Emlékezetemben egyszer csak Kosztolányi Dezso gyönyörű mondata ködlik fel. Hogy is írta a költő? „A nyelv a tudósnak erekye, a költőnek, az íróknak hangszere, a hírlapíróknak fegyver.”

Az ám! A *fegyver* nemcsak „élőlények megsebezésére alkalmas, támadásra és védekezésre való eszköz”, hanem „a társadalmi, szellemi harc eszköze” is. Ilyen értelemben pedig fegyver a meggyőző szó, s fegyver a jó könyv vagy az olyan értékes szótár is, amilyen az itt ismertett mű, az *Értelmező szótár+*.

Remélem, hogy olvasóink közül is minél többen s minél gyakrabban forgatják majd ezt a fegyvert. (*Értelmező szótár+ I-II. Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, etimológiák, nyelvhasználati tanácsok és fogalomközi csoportok. Főszerkesztő Eöry Vilma. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 1826 oldal.*)

Grétsy László

Névvégmutató szótár

A magyar nyelv szövegmutató szótára csaknem négy évtizede, 1969-ben jelent meg. Ez a fajta szótár a szavakat jobbról állítja ábécérendbe, például ekként: *hatékony, jótékony, kártékony, vékony*. A sokszor a latin *a tergo* kifejezéssel említett szótárfajtához nemrég csatlakozott **Hajdú Mihály** kötete, az 1913. évi helységnévtár névvégmutató szótára. Ennek a munkának egyik előzménye a legrégebb, még II. József által készített helységnévtárnak a végosztára (1987-ben), másik előde pedig az 1873. évi helységnévtárnak ugyanilyen feldolgozása (1989-ben).

A kiadványban a névelemek külön-külön címszónak való tekintése az egyik hasznos újítás, vagyis a *Csüddőtelke, Pócsstelke, Kübekháza* fajtájú nevek közül a *Csüddő-, Pócs-, Kübek-* névelemek többnyire külön is fel vannak tüntetve. Erről, valamint a helyesírási és egyéb kérdésekről rövid bevezető igazítja el a szótár használatát. A lakott helyeket, a községeket és a városokat betűjelek mutatják a szótári részben. Ugyancsak jelzés található azoknál a nevekénél, amelyekből esetleg több azonos is van. Korpavár külterületén például egy hat lakosú *Kámánccspuszta* nevű hely van, a közeli Ujudvar község határában pedig negyvenheten éltek egy ugyancsak *Kámánccspuszta*-nak hívott lakott helyen. A *Korpavár* helynéven esetleg meglepődők könnyen találkozhatnak a névvégosztárban *Szalmavár, Kutjavár, Szarkavár, Alsószalmavár, Felsőszalmavár* és *Szénavár* neveket is, amelyeknek előtagja arra enged következtetni, hogy nem lehettek valami nagy erősségek. A Zala

megyei Korpavár egyébként Kanizsa várától északra egy óra szekérút volt, s Palinnal közös általános iskolájában tanított valaha ennek a recenzióknak a szerzője. A *Korpa* a régi magyarban lehetett személynév is, amiként az említett *Palin* is (< *Pallén, Pamlen, Pomlyn* stb.). Már a XII. századból is van okleveles adat olyan helynévre, amelyben a szláv eredetű *korpa* főnév szerepel.

Hajdú Mihály szótára természetesen tartalmazza a korabeli Magyarország nem magyar nyelvű helységneveit is a forráskiadványnak megfelelő helyesírással és a megfelelő helyre való besorolással, mint például e sorozatban: *Mlakva, Zsíkva, Csokva, Priznanska Lokva, utalovka*.

A névvégmutató szótár a keresztrejtvény-készítők és -fejtők számára éppoly hasznos lehet, mint a névtan kutatói számára. Bizonyos végződéselemek megjelenése az egyes nevekben, például a *szer* főnév vagy a *-d* (a régiségben *-di*) képző, illetőleg fejleményeié nyelvi és településtörténeti, szociológiai és egyéb jellegű kutatásokhoz lehet fontos. A kiadvány mint alapvetési eredmény beláthatatlan ideig hasznosul a magyar tudományosságban. (*Hajdú Mihály: Az 1913. évi helységnévtár névvégmutató szótára. Magyar névtani dolgozatok, 200. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 2007. 346 lap.*)

Büky László

Anyanyelv és magyarságtudat

Jakab István könyvéről

Jakab István újabb műve tartalmi tekintetben bizonyos mértékig eltér az előzőktől, mert nemcsak hagyományos nyelvhelyességi jellegű írások olvashatók benne, hanem szólásmagyarozatok, szóeredet-magyarozatok, továbbá néhány magyar szó érdekes keletkezési módjának ismertetése, kiegészítve egy kis szórakoztató formában megfogalmazott nyelvtörténettel.

A bevezetőben a következő tájékoztatást találjuk: „nekünk, felvidéki magyaroknak nem is az angol okozza a legnagyobb gondot, hanem a többségi szlovák nyelv hatása. A szlovákiai magyar ember reflexszerűen beszerkeszti a szlovacizmusokat magyar nyelvhasználatába. A szlovák hatásokat nem tudjuk kizárni, hiszen a szlovákokkal élünk egy országban, s az ország irányítása szlovák nyelven történik. Nekünk legalább a választékosabb magyar megnyilatkozásainkban az egyetemes magyar standardhoz kellene igazodnunk, de valljuk be, ez sem mindig sikerül. Még a kultúra, az oktatás, a tudományos élet területén sem. Nem, mert az idegen hatások elleni védekezéshez nem elég, ha csupán hangsúlyozzuk: kerüljük ezeket, közben meg a szlovacizmusokról konkrétan esetleg csak a nyelvművelő cikkekben szerzünk tudomást. Ezeket a szlovacizmusokat meg kell ismertetnünk még az iskolában a tanulókkal, illetve gondoskodnunk kell arról, hogy minél többen tudomást szerezhessenek róluk.”

Ezután a környezetnyelv hatásait hat pontba foglalva ismerhetjük meg: 1. szlovák szavak keverése a magyar beszédbe; 2. idegen eredetű szavaknak szlovák formában való átvétele; 3. az idegen szónak nemcsak

az alakja, hanem a jelentése is különbözhet a magyarban és a szlovákban; 4. névadáskor sokan választják gyermeküknek a szlovákban használatos alakot; 5. magyar szavakhoz szlovák jelentéseket kapcsolnak; 6. a mondatok szerkesztésében is sok szlovák hatás érvényesül. A felsorolt jelenségek miatt kötelességünk tudatosítani gyermekeinkben, unokáinkban: az anyanyelv a legerősebb alapja a magyarságtudatnak.

A szerző segítő szándékkal adja közre szakmai tanácsait azoknak, akik a standard nyelvváltozat használatában nyelvi készségeiket tökéletesíteni óhajtják, azoknak a nyelvjárásban beszélőknek, akik most szeretnék megismerni anyanyelvük igényesebb változatát, és minden magyarnak, aki anyanyelvével kapcsolatos ismereteinek körét nyelvtörténeti adatokkal is bővíteni kívánja.

Bevezetőjében lelkes felhívásként fogalmazza meg a határon túl élő nyelvművelő feladatát: „Fel hát a fejjel, és félre a sérelmekkel! Kormányok jönnek, kormányok mennek, de a nemzet marad, s nekünk, kisebbségieknek is szilárdan helyt kell állnunk ott, ahová a sors rendelt bennünket. Mert nekünk itt szerepünk van: nemcsak magunkat, hanem az egész nemzetet kell védenünk.”

Sajnos, ez a felhívás kevesekhez juthat el, mert a könyv mindössze 200 példányban jelent meg. (*Madách-Posonium, 2006.*)

Graf Rezső

A szavak, amelyek vallanak rólunk

Minya Károly könyve nyelvünk új szavairól

Ha egy emberi közösség – mondjuk: egy nép – múltját, életét akarjuk megismerni, akkor elsősorban az e néppel foglalkozó történelmi munkákhoz tanácsos fordulnunk. Ha azonban főleg az érdekel bennünket, hogy e nép fiait és leányait napjainkban mi jellemzi, mi foglalkoztatja legjobban, milyen körülmények között, milyen társadalmi légkörben élnek, mivel foglalkoznak, mi a hobbijuk stb., akkor ehhez a nép által beszélt nyelv(ek) szótárait kell forgatnunk, tanulmányoznunk. Mégpedig azokat a szótárakat, amelyekből azt is megtudhatjuk, hogy melyek annak az emberi közösségnek az új szavai. Ugyanis azok árulkodnak a legjobban arról, amire kíváncsiak vagyunk.

Minya Károly jóvoltából most már, hál'istennek, nekünk is van ilyen szótárunk. Sőt, teszem hozzá örömmel, egy ígéretünk is arra, hogy ez a szótár nem véletlenül visel a címében egy sorszámot is (Új szavak I.), mivelhogy a szerző tervei szerint ezentúl két-, három-évente megjelenik ennek a szótárnak egy-egy újabb kötete. Szívből kívánom: úgy legyen!

Persze, célratoró, szorgos munkával ilyen típusú szótár nélkül, de alapos, átfogó szótárak birtokában is vállatóra foghatjuk szavainkat – egy emberöltőnyivel ezelőtti kis munkámban (Három évtized társadalmi fejlődése a szókincs tükrében. Szerk. Herbai Ágnes és Medgyes Béláné, TIT, Budapest, 1975.) tettem is erre kísérletet –, de mégis nagy öröm, gondolom, mindnyájunk számára, hogy mások, pl. angolok, finnek, szlovákok után most már mi is a magunkénak mondhatjuk ennek a hasznos szótártípusnak egy honi s azonfelül vitathatatlanul jól sikerült változatát.

Mit is tartalmaz ez a szótár? 1250 olyan szót, amely az 1980-as évek vége óta került be nyelvünkbe. De ne csupán 1250 szóegyedre tessék gondolni! Minden szó egy kis cikket, tehát egy szócikket jelent, amelyben a címszó mellett ott olvasható az illető szóegyednek a szófaja, kialakulásának a módja, stílusminősítése, idegen szó esetében az átdadó nyelv megjelenése is, majd a szó jelentése, s mindezen kívül még egy nem kitalált, hanem valószínűs, nagyjából a Magyar Nemzeti Szövegtárból, de egyéb forrásokból is merített példamondat, amely

környezetében is bemutatja a kérdéses szót.

S hogy mit tudhatunk meg ebből a szótárból magunkról, az életünkről, a kedvteléseinkről? Mindent. Szavaink elmondanak jót is, rosszat is. Elmondják, azaz megszületésükkel, meglétükkel bizonyítják, hogy – részben bizonyára a tévébeli sportcsatornák hatására – terjednek, ismertté válnak olyan mindaddig új, azazhogy inkább nálunk nem ismert, nem űzött sportágak, mint a *darts*(ozás), a *hullám-*, illetve *széllovaglás*, a *fallabda* (eredeti nevén *squash*), a *pétanque*, a *strandröplabdázás*, a *kick-bokszt*, a *bungee-jumping* (a szótár az efféle, kevésbé ismert idegen szavaknak nemcsak a jelentését, hanem a kiejtését is rendre megadja!) és még egy sereg más. Ennek alapjában véve örülhetünk, még ha egyik-másik divatozó, új „sportág” nem is annyira a sportteljesítmény mérésére, inkább az emberi bátorság, vakmerőség szintjének felmérésére alkalmas. De arról is árulkodnak a szavaink, hogy rohamosan terjed a kábítószerek „élvezete” (ez az idézőjel szándékaim szerint ugyanúgy minősítő szerepű, mint egy-két sorral előbb a *sportág* szóé), íme: *drogozik*, *drogambulancia*, *drogdíler*, *drogliberalizáció*, *narkós*, *narkózik* stb. Szavaink bizonyítást szolgálnak arra nézve, hogy mind többek életét megkönnyítik, -szépitik (vagy legalább elviselhetőbbé teszik) az olyan kényeztető, a kényelmüket s egyúttal egészségüket szolgáló eszközök, intézmények, berendezések, mint az *élményfürdő*, *fitneszszalon*, *futópad*, *jakuzzi*, *klíma* (”klímaberendezés” értelemben), *látványpark*, *látványpékség*, *szobabicikli* stb. De arról is meggyőzők a szótár forogatóit, hogy egyre inkább a pénz az úr, s akinek ebből kevés vagy alig valami jut, az nem kényelmi eszközöket keres, hanem örül, ha egy *diszkont* vagy egy *outlet* kedvezményes termékei közül meg tudja venni a legszükségesebbeket. Arról pedig, hogy – nemcsak mint szó! – egyre elterjedtebb a *körbe tartozás*, a *vagyonátmentés*, s hogy mind gyakrabban van szükség *válságstáb* életre hívására, már nem is szölok.

Jól tudom, az utóbbi néhány mondat, amellyel a szótárban szereplő új szavak segítségével megpróbáltam valamiféle képet adni rólunk, megközelítőleg sem elegendő ahhoz, hogy azt mondjam: látjátok, ilyenek vagyunk

most, a harmadik évezred első éveiben! De nem is ez volt a célom, hanem csupán annak érzékeltetése, hogy az új szavak szótára igenis alkalmas e szerep betöltésére. Erre pedig, remélem, ez a néhány példa is elegendő.

Fontossága miatt legalább még egy megjegyzést mindenképpen tennem kell, főleg azok megnyugtatására, akik esetleg úgy vélik, a szótár anyaga csekélyebb az elvárhatónál. Leginkább azokban ébredhet ilyenféle kétely, akik ismernek olyan, szintén újabban megjelent szógyűjteményeket, amelyekben ennél számszerűleg jóval gazdagabb anyag található. Az ilyen gyűjtemények nagyon hasznosak, de tudnunk kell, hogy a bennük felsorolt szavaknak csupán egy része, nem is jelentős része tekinthető „szótárérettnek”, a többi csak „hapax legomenon”, alkalom szülte szó, amelyeknek egyike-másika idővel mégis elterjedhet ugyan, de erre legtöbbjük esetében nem sok remény van. Persze, a nyelv bűvárai és szerelmesei számára az olyan szógyűjtemény is kincsesbánya, amelynek szavait pusztán az tartja össze, hogy még mindegyik szótároztatlan. Jómagam fél évtizeddel ezelőtt pusztán kíváncsiságból megvizsgáltam húsz napilap, főleg bulvárlap szóanyagát, s meggyőződhettem arról, amit már sejtettem is, vagyis hogy mindegyik lapszámban töménytelen szótároztatlan szó található, nemegyszer akár egyetlen oldalon is 5, 10, 20 vagy még több. Akkor tudatosult bennem teljes mélységében Kosztolányinak éppen 75 évvel ezelőtt leírt örökbecsű megállapítása: „A szótár csak kagyló, ezzel csak meregetünk a nyelv tengeréből. A nyelv azonban a tenger, a tenger.”

Mint az utóbbi kitérőből is látható, életünk során rendre körülvesznek, körülzsonganak bennünket a szavak. E gondos szerkesztésű, utótag szerinti szómutatót is tartalmazó kötetben ezek közül tárja elénk a legújabb, de már nem csupán tisztavirág-életű, hanem valós társadalmi szükségletet kielégítő szavakat a magyar nyelvészek közép-nemzedékének neves szókincskutatója. (*Minya Károly: Új szavak I. Nyelvünk 1250 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 179 oldal. Az ékesszólás kiskönyvtára 3.*)

Grétsy László

„Az a fránya német nyelv”

A nyelvet témául választó könyvek általában nem kelnek el több milliós példányszámban, nem kerülnek bestsellerlisták élére, és szerzőik nem válnak nemzeti sztárrá. Ennek éppen az ellenkezője történt azonban Németországban, ahol 2005-ben Bastian Sick *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod* című nyelvvelő kötete rövid időn belül a legnépszerűbb szakkönyv címre tett szert. A cím magyarra nehezen fordítható, nagyjából annyit jelent, hogy „A részes eset a birtokos eset halála”. Azonban az eredeti címben egy nyelvi fricska is található, hiszen a „birtokos eset” („dem Genitiv”) szó részes esetben szerepel. A cím a kötetben többször is előkerülő problémára, a birtokos eset háttérbe szorulására utal.

A történet azonban valamivel korábban kezdődött. A szerző 1999-től a „spiegel-online” (a Der Spiegel online változata) munkatársaként lektori feladatokat is ellátott. (A Der Spiegel hetente megjelenő német hírmagazin, mely átlagosan 1,1 milliós példányszámban kel el. Internetes változata, a „spiegel-online” is rendkívül népszerű. l. <http://www.spiegel.de>.) Sick a helyesbítéseit sokszor humoros nyelvészeti megjegyzések, fejtegetések kíséretében küldte el kollégáinak. Ennek a játéknak akkora sikere lett a szerkesztőségben, hogy Sick saját rovatot kapott az internetes folyóirat hasábjain. Ebben zavaró nyelvi jelenségekre hívta fel a figyelmet. Kezdetben a sajtó és a politika nyelvezetét vizsgálta. Üldözte az elcsépeelt frázisokat, elviselhetetlen divatszavakat és a németben szélesebben szaporodó anglicizmuskat. Hamarosan rendkívüli népszerűsége tett szert az ún. *Zwiebelfisch* rovat. A *Zwiebelfisch* a nyomdatechnikában használt kifejezés. Arra a jelenségre vonatkozik, amikor a szövegben egy nem odaillő tipográfiával szedett betű jelenik meg. Sick a rovat címével a hibára utal, illetőleg a sajtó nyelvezetére, l. <http://www.spiegel.de/kultur/zwiebelfisch/0,1518,332092,00.html>.)

2005-ben megjelent könyvében ezekből a korábbi írásaiból szemezgetett. A kötet közel ötven rövid cikket tartalmaz, melyek a nyelv minden szintjét érintik. Különösebb rendezéssel nélkül követik egymást a problémafelvetések a morfológiától a szintaxison át a helyesírásig és a stílisztikáig.

Különösen gyakran bukkanak fel az idegen nyelvi hatásokat feszegető kérdések. Ezen belül legtöbbször az angol nyelv kerül elő. Hogyan viselkednek az átvett szavak, például hogyan alakul a németbe beágyazódó *y*-ra végződő angol jövevényszavak többes száma? (*Storys* vagy *Stories*?) Vagy miként alakítják át gyakran használt angol kifejezések, mint például a *that makes sense* vagy az *I can't remember* a német szintaxist. Hiszen az angol példa hatására már nem azt mondja a német, hogy *das ist sinnvoll*, hanem azt, hogy *das macht Sinn* – mely szintaktikailag teljes egészében a *that makes sense* másolata –, az *erinnern* 'emlékezni' ige pedig elveszti vonzatát, ill. visszaható voltát, és az *Ich erinnere mich nicht daran*-ból *Ich erinnere das nicht* lesz. Vagy csak egy fejezetcím a könyvből: *Er designs, sie hat recycled, und alle sind chatting*. Azaz a német szövegben előforduló angol igéket sokszor az angol igeragozás szabályai szerint ragozzák.

Az olasz konyha térhódítása is magával hozza a nyelvi problémákat. Hogyan kérjünk több pizzát németül: *Zwei Pizze/Pizzas/Pizzen*? Sokan *Zwei Cappuccini* felszólítással intenek Németországban a pincérnek, mintha az olasz gasztronómiával az olasz nyelvtan is meghonosodott volna a Szövetségi Köztársaságban.

De nem csak idegen hatások formálják a német nyelvet, ön-maga is kialakít szokatlan dolgokat. Ilyen az ún. Ultra-Perfekt,

mely tulajdonképpen egy megduplázott Perfekt. Pl. *Ich habe schon eingekauft gehabt* a standard *Ich habe schon eingekauft* helyett. A német befejezett múlt időt (Perfekt) az időbeli segédige (a fent említett példában a *haben*) ragozott alakjával, ill. a főige participiumi alakjával képezzük. Az „Ultra-Perfekt”-ben ezenkívül az időbeli segédige participiumi alakja (*gehabt*) is megjelenik. Sick magyarázata szerint ennek a jelenségnek az oka a kommunikációs zaj. Mondataink végére odabiggyesztünk még egy szót, mely cselekvésünk befejezettségére utal.

Izgalmas és kétségtelenül vicces jelenség az aposztróf egyre gyakoribb használata a németben. Korábban kizárólag akkor alkalmazták, ha valami kiesett a szövegből. Azonban immár a Duden is engedi bizonyos esetekben a birtokos eset *s* jele előtti aposztrófálást, a birtokos nevének kiemelésére. (Pl. éttermek, boltok stb. nevében – *Gerti's Grillstation*.) Azonban ezzel, úgy tűnik, átszakadt a gát, és valamiért a németek sikknek érzik ezt az apró vesszőt, így ahova csak tudják, beillesztik. Láthatjuk már az *s*-re végződő többes számú alakoknál, de az egyszerűen *s*-re végződő egyes számban álló főneveknél, sőt más szófajú szavaknál is. De itt sem áll meg az áradat, immár bármilyen szóznak az utolsó betűje elé beteszik az aposztrófot (*Futter'n wie bei Mutter'n*).

Ezenkívül végre megtudhatjuk Sick könyvéből, hogy mi a *Nutella* névelője, hova tegyük kötőjelet és hova ne, vagy mikor használjuk a „scharfes” *s*-t (*ß*). Fény derül arra is, hogyan lett Németországban – az angol hatására – a hátizsákból hullzszák (*Rucksack* – *body bag*), vagy az *RPG*-ből (*rocket propelled grenade*) propeller meghajtású gránát.

A szerző felhívja a figyelmet a határozószók jelzőként való helytelen használatára (*eine schrittweise Zunahme*), a *-bar* képző elszaporodására (*unkaputtbar*), a főnevesítés térhódítására. Természetesen a címben szereplő két eset, a *Dativ* (részes eset) és a *Genitiv* (birtokos eset) is elemzés tárgyává válik, így megtudhatjuk, miként szorítja vissza folyamatosan a részes eset a birtokost, és hogy a harcba a tárgyeset is beszáll.

Magyar anyanyelvűeknek különösen izgalmasak Sick könyvéből azok a cikkek, melyek a magyarban is felbukkanó problémákkal foglalkoznak. Ilyen pl. a szólások, közmondások elferdítése, összevonása, rossz használata vagy olyan melléknevek fokozása, melyek eleve egy tulajdonság legfelsőbb szintjét fejezik ki. Pl. *totális, maximális, perfekt, optimális*.

Sick kötete izgalmas és szórakoztató olvasmány a német nyelv kedvelőinek (és az azt legalább középszinten beszélőknek). Témáit egyszerűen, az életből merített példákkal fejti ki. Mindenki számára érthetően ír, mellőzve a nyelvészeti szakkifejezéseket. Humora azonban néhol erőltetett, és bár azt ígéri, hogy tanácsokkal fog szolgálni olvasójának, és nyelvi öntudatát élesíti, sokszor túlságosan preskriptív válik, és nem az adott nyelvi jelenség okára derít fényt, hanem tanár bácsi módjára okítja a közönséget.

Írásaiban azonban mindenki ráismerhet saját hibáira, miközben a szerző neveltség tárgyává teszi a politikusok vagy újságírók nyelvi szabálységeit. Így válhatott Sick könyve bombasikerre, olyannyira, hogy idén immár a harmadik kötet látott napvilágot. A teljes anyag megjelent hangoskönyv formájában is, Sick pedig stadionokat tölt meg felolvasóestjein.

A nyelvvelés Németországban divattá vált...

Egyed Judit

ESEMÉNYEK

Jelentés a magyar nyelvről, MTA, 2007. június 21.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és a Szarvas Gábor Asztaltársaság 2007-ben is megrendezte a Jelentés a magyar nyelvről című programját. Elsőként Hódi Éva, a vajdasági Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület elnöke tartott előadást A magyar nyelv Délvidéken címmel. Az előadó bemutatta a vajdasági magyar nyelvjárásokat, a mai kétnyelvűségi helyzetet. Elmondta, hogy az elmúlt évtizedben 360 település kapta vissza régi nevét; furcsa jelenség viszont, hogy a magyar nyelven kért dokumentumokat a szerb helyesírás alapján adják ki, így például Öreg Csilla könnyűszerrel kaphat Ereg Cila néven dokumentumot. Az 1970-es évektől rendezik meg a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat. 1981-ben betiltották a rendezvényt, és csak illegálisan lehetett ünnepelni. 1991-től viszont már évente megrendezik. Az egyesület 1993-ban alakult. A magyar nyelvészek részéről kezdetektől fogva részt vesz a szervezésben Szűts László, aki a háború éveiben sem maradt el. Rajta kívül számos nyelvész, Bárczi Gézától Lőrincze Lajoson át Grétsy Lászlóig volt a vendégük. A magyar nyelv kutatása és megmaradása érdekében nagy szükség lenne egy magyar nyelvi intézet vagy iroda létrehozására.

A Jelentés... rendezvény második felében könyvbemutatókra került sor. Szótárirodalmunk újdonságaiból két műről esett részletesen szó. Az *Értelmező szótár*+t Eöry Vilma főszerkesztő és Kiss Gábor, a Tinta Kiadó vezetője mutatta be alaposan a szócikkfej + szócikk-törzs + szócikkkláb alapján. A szótárban 16 000 szó és 2000 nyelvhasználati tanács van. A *Magyar nyelvhasználati szótár* viszont elsősorban ilyen tanácsokat tartalmaz. A szerkesztők, Zimányi Árpád és Balázs Géza 6500 adatot sorakoztatnak fel. Egyúttal ez is új szótártípus, mert ötvözi a nyelvművelő, a kiejtési, a helyesírási, a grammatikai, a stilisztikai, a terminológiai stb. ismereteket, s valódi nyelvi példákat tartalmaz.

Az egyéni könyvbemutatók sorát Dömötör Adrienne nyitotta meg, aki hézagpótló nyelvtörténeti könyvét, a *Régi magyar nyelvméleket* mutatta be. Ezt követették a kutatócsoport munkatársainak könyvei: Bódi Zoltán és Veszelszki Ágnes *Emotikonok*, Zimányi Árpád *Nyelvhasználat, nyelvváltozás*, Mínya Károly *Új szavak szótára I.* és Balázs Géza *Szövegantropológia*, valamint *Hungaropesszimizmus – hungaroptimizmus* című könyve. Végül Buvári Márta a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány egyre gyarapodó könyvsorozatát, Adamikné Jászó Anna pedig Buvári Márta *Példa-mutató* című nyelvhelyességi kötetét ajánlotta a hallgatóság figyelmébe. A Jelentés... rendezvény záróakkordjaként Nagy Le-

vente, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda vezetője ismertette intézményük egy évének munkáját. Este 6 óraker az Akadémia előtt a jelenlévők megkoszorúzták Szarvas Gábor mellszobrát. Hódi Sándor pszichológus mondott ünnepi beszédet.

Végül pedig a hagyományos „Szarvas-vacsora” következett, a Szarvas Gábor Asztaltársaság kötetlen programja.

B. G.

Mercurius Veridicus, Ónod, 2007. június 2.

Háromszáz éve, 1707 májusában és júniusában ülésezett az ónodi országgyűlés. Ennek emlékére 2007. június 2-án Ónodon rendezték meg a Mercurius Veridicus országos középiskolai retorikai versenyt. A feladat az volt, hogy a versenyzők II. Rákóczi Ferenc fejedelem szerepébe képzelve magukat egy szónoklattal nyissák meg vagy zárják be az országgyűlést, valamint üzenjenek a kései (mai) utódoknak. A versenyre 22-en jelentkeztek az ország minden tájáról, sőt ketten Marosvásárhelyről is. A döntőre 10-en érkeztek az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Általános Iskolába. A verseny végeredménye: 1. Balászfalvi Balázs (Pápai Református Kollégium Gimnáziumának Tatai Tagintézménye, felkészítője: Bognár Istvánné), 2. Miklós András (Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, felk.: Sinkóné Tóth Zsuzsanna, Vinnainé Lakatos Éva), 3. Lehoczki Adrienn (Békéscsabai Evangélikus Gimnázium Művészeti Szakközépiskola, Kollégium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, felk.: Kutyejné Ablonczy Katalin), 4. Herpai Vivien (Arany János Református Gimnázium és Diákotthon, Nagykőrös, felk.: Csizi Katalin, Váradikusz György, Oslánczi Andrea), 5. Mészáros Annabella (Szegei Kis István Református Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Mezőtúr, felk.: Soós Árpádné, Vasas István), 6. Szűcs Anett (ugyanonnan), 7. Csizsér Csilla (Marosvásárhelyi Református Kollégium, felk.: Gáll József, Moldován Judit Izabella), 8. Székely Attila (ugyanonnan), 9. Varga Lili (Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium, Miskolc, felk.: Löveiné Árva Melinda, Földházi Tamás), 10. Panka Tamás (Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, felk.: Sinkóné Tóth Zsuzsanna, Vinnainé Lakatos Éva).

A szervezők elhatározták, hogy az országos középiskolai retorikai versenyt mostantól rendszeresen megrendezik. A Református Pedagógiai Intézet a következő tanévben ismét életre hívja a szónokversenyt, amely vándorversenyként folytatja útját új helyszínen, új témában.

B. G.

Országos anyanyelv-tanítási verseny az egri főiskolán

Az ELTE Szemere Gyula anyanyelv-pedagógiai kutatócsoportja hét évvel ezelőtt elhatározta, hogy a tanárképző főiskolák, illetőleg a tudományegyetemek tanár szakos hallgatói számára országos anyanyelv-tanítási versenyt rendez. Erre a hetedik szakmai összejövetelre négy egyetem (a Szegei Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, az ELTE és a Miskolci Egyetem) nevezte be egy-egy hallgatóját – a verseny szabályainak megfelelően, a főiskolások kategóriájában pedig a Nyíregyházi Főiskola, a Pannon Egyetem főiskolai kara, a Szegei Egyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kara, az ELTE Tanárképző Főiskolai Kara és az Eszterházy Károly Főiskola képviseltette magát.

Az összes választható téma helyesírási kérdésekkel foglalkozott: Az idegen szavak helyesírása; A szóösszetételek helyesírási kérdései; A hagyományos írásmód mint helyesírási alapelve; A tulajdonnevek helyesírása.

Március 26-án, hétfőn a főiskola gyakorlóiskolájában elsőként az egyetemi hallgatók tartottak egy-egy órát. A zsűri kora délután a következő eredményt hirdette ki: Első díjas: Nagy Zsuzsanna (Szegei Egyetem BTK). Tanára: Sejtes György. Második díjas: Farkas Olga (Károli Gáspár Református Egyetem BTK). Tanára: dr. N. Császi Ildikó. Harmadik díjas: Berta Zsuzsanna (ELTE BTK). Tanára: Antalné dr. Szabó Ágnes. A Miskolci Egyetem hallgatója, Munkácsi Viktória különdíjban részesült. Tanára: Jobbágy László.

Kedden a főiskolai hallgatók bizonyították rátermettségüket. Az eredmény a következőképpen alakult: Első díjas: Baranyai Szabina Mária (Eszterházy Károly Főiskola). Tanára: dr. Bozsik Gabriella. Második díjas: Bujdosó Eszter (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar). Tanára: dr. Szabó Attiláné. Harmadik díjas: Iglai Edit (Nyíregyházi Főiskola). Tanára: dr. Szabó Ferenc. A különdíjasok között szerepelt Paksi László, a Pannon Egyetem hallgatója, valamint Láposi Mária, a Szegei Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Karának hallgatója. Őket dr. Zsolnai Józsefné dr. Mátyási Mária és Bácsi János készítette föl.

A zsűri elnöki teendőit dr. Zimányi Árpád intézetvezető főiskolai tanár látta el. A tagok pedig a felkészítést végző főiskolai és egyetemi módszertan oktató kollégák voltak.

A kutatócsoport tagjai abban állapodtak meg, hogy az országos anyanyelv-tanítási verseny folytatása a következő év tavaszán a veszprémi Pannon Egyetemen lesz.

Bozsik Gabriella

Kazinczy- és Péchy Blanka-díjak

A Péchy Blanka alapította Kazinczy-díj – és az annak kuratóriuma által alapított Péchy Blanka-díj – kezelésében (az újabb törvények által szükségessé tett) változtatásokról lapunk 2006. évi 4. számában szoltunk a 15. oldalon.

A 2007. évben díjazottak az alábbiak.

Kazinczy-díjasok

Kubik Anna színművész. Diplomájának megszerzése (1981) óta budapesti színházakban működik. Több díj és kitüntetés birtokosa, köztük a Jászai Mari-díj; 2002 óta érdemes művész. Klasszikus és újabb művekben egyaránt sok kiváló szerepet játszott, a közönség öröme. Szép tiszta beszéde a dráma megbecsüléséről és az anyanyelv tiszteletéről tanúskodik. Színjátszásunk legnemesebb hagyományainak alázatos folytatója.

Acél Anna rádió- és tv-bemondó, műsorvezető. Magyar és közművelődés szakon végzett az ELTE bölcsészkarán. 1974-től a rádió bemondója, majd a televíziós híradó műsorvezetője; a híryanagok értő és értező tolmácsolója. Tíz éve a tévé képernyőbizottságának elnöke, a képernyős munkatársak beszédképzésének irányítója. Példamutató beszédéért már diákként Kazinczy-éremes; kiváló televíziós munkájáért kétszer részesült nívódíjban, s elnyerte az MTV Medve-díját is.

Elekfi László, a nyelvtudomány doktora, az MTA Nyelvtudományi Intézetének négy évtizeden át érdemes munkatársa. Működésének a magyar kiejtés kutatása a súlyponti része; nagy értelmező szótárunk címszavainak ejtészaváltozatait és ragozási rendszerét rögzítette. Társ-szerzője a kiejtési részeknek a Nyelvművelő kézikönyvben, és Az értelmes beszéd hangzása című átfogó műnek. Elméleti munkássága nagyban segítette a gyakorlati beszédművelő munkát is.

Hutkai Dánielné, a mikóházi Bózsza-parti óvoda nevelői Beszélni nehéz! körének vezetője. Két évtizede alapította, s azóta irányítja a felnőtt tagok munkáját. Ez idő alatt a csoport szakmai munkáját áthatotta

a beszéd- és magatartás-kultúrára nevelésnek a hivatalos előírások szintjén túlemelkedő igyekezete. Csoportja szoros kapcsolatot tart a helybeli – Lőrincze Lajos nevét viselő – általános iskolával és a körzet más szakköreivel.

Péchy Blanka-díjasok

Podráczky Tamásné, a győri Szivárvány óvoda Kodály Zoltán körének alapító vezetője. Húsz éve vonta be nevelőkollégáit e felnőtt szak körbe. Az eltelt időben az intézményükbe került újabb munkatársakkal együtt, mintegy módszertani iskolát teremtett maga körül. Lelkes támogatója mozgalmunk regionális és országos tanácskozásainak és öntovábbképző táborainak is.

Szabó Eszter, a lánycsóki általános iskola kettős körvezetője. Két évtizede alapította és működteti mintaszerűen a tanulók Beszélni nehéz! körét, s második évtizede vezeti a pedagógus kollégákét is. Mindkét körnek példamutató a feladatmegoldása és a pontossága, ami hatással van pedagógiai munkásságukra is.

Palásti József, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium tanára. Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenyformának kialakításában, majd gondozásában és továbbfejlesztésében a kezdetektől fogva tevékenyen közreműködött. Állandó tevékeny tagja az országos döntők írásbeli dolgozatait értékelő-bíró bizottságnak.

Kazinczy-jutalmak

Több tanévi folyamatos és eredményes munkájukért a következő Beszélni nehéz! körök részesültek benne a 2006/2007. tanév végén. (Felsorolásuk telephelyük betűrendjében, vezetőjük nevének felüntetéseivel.)

A Bródy Imre Gimn. Beszélni nehéz! köre, Ajka (vez. Bencsik Erika és Szövérfiné Pad Anita). – A Szondi György Szakképző Int. Alapító köre, Balassagyarmat (vez. Hevérné Tácsik Klára). – A Boglári Játékszín köre, Balatonboglár (vez. Szendrődyné Botka Krisztina). – A Közös Igazgatású Okt. Intézmény Tanulói köre, Borjád (vez. Takács Pálné). – A Csepel Műsz. Szki. Beszélni nehéz! köre, Budapest (vez. Keppel Gyula). – A II. Rákóczi Ferenc AI. Beszélni nehéz! körei, Csurgó (vez. Dani Margit). – A Kazinczy Ferenc Gimn. Z. Szabó László köre, Győr (vez. Grábics Júlia). – A Dózsa György Gimn. Beszélni nehéz! köre, Kiskunmajsza (vez. Györffy Imréné). – A Móra Ferenc Gimn. Alapító köre, Kiskunfélegyháza (vez. Borbélyné Szabó Katalin). – Az Avasi Gimn. Beszélni nehéz! köre, Miskolc (vez. Sramkóné Pozsonyi Judit). – A Bartók Béla Zeneműv. Szki. 9/B oszt. köre, Miskolc (vez. Nagy Ottóné). – A Leőwey Klára Gimn. Aranyszabály köre, Pécs (vez. Rónagy Edit). – A Református Gimn. Kossuth Kollégiumának Beszélni nehéz! köre, Sárospatak (vez. Sinkó István). – A Mikes Kelemen Líceum Tamási Áron köre, Sepsiszentgyörgy (vez. Vass Rozália). – Az Aba Sámuel AI. Gróf Zichy János Ált. és Műv. Tagiskolájának Tanári köre, Soponya (vez. Csányi Tiborné). – Az Evangélikus Berzsenyi Dániel Gimn. Lampérth Gyula köre, Sopron (vez. Kránitz Eszter). – A Kőrösi Csoma Sándor Gimn. Komjáthy köre, Szécsény (vez. Gyarmatiné Rostás Ida). – Az István Király AI. Beszélni nehéz! köre, Szentistván (vez. Szócsné Antal Irén). – A Kereskedelmi Szki. Alapító köre, Tokaj (vez. Hidasi Lajosné). – Az Árpád Fejedelem AI. Alapító köre, Vác (vez. Tekes Rozália).

Köszönjük munkájukat; folytassák hasonló buzgalommal!

Jutalmuk postán érkezik, emléklappal; a megszokott rend szerint a tanévnyitó ünnepségen kerül nyilvános kihirdetésre.

D. L.

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda: 1148 Budapest, Örs vezér tere 11. fszt. 1.

Honlap: www.e-nyelv.hu, telefon: 30/318-9666

Jubileumi döntő Egerben

Az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke április 28–29-én immár huszadik alkalommal rendezte meg a tudományegyetemek, a tanárképző és a tanítóképző főiskolák legjobb helyesírói számára a Nagy J. Béla országos helyesírási versenyt.

A döntőben 23 tanárképző intézmény (köztük a komáromi Selye János Egyetem, a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem, valamint a pozsonyi Comenius Egyetem) egy-egy hallgatója képviselte iskoláját. A versenyfeladatokat – egy tollbamondást, illetőleg két gyakorlatot – Kardos Tamás tudományos munkatárs, az MTA szakembere állította össze. A zsűri elnöki teendőit Keszler Borbála, a nyelvtudomány doktora látta el, a tagok pedig Hangay Zoltán főiskolai tanár, Laczkó Krisztina egyetemi docens és Zimányi Árpád voltak. A korábbi évekhez hasonlóan a verseny titkáráként Bozsik Gabriella működött közre.

Idén a többéves eredményes felkészítő munkájáért, valamint szakmai tevékenységéért (előadások tartása, tanulmányok, kötetek megjelentetése stb.) Fercsik Erzsébet főiskolai tanár vehette át a Nagy J. Béla-emlékplakettet.

A péntek délutáni szakmai programban időszerű helyesírási-elméleti, illetve -módszertani témájú előadások hangzottak el Keszler Borbálától, Fercsik Erzsébettől, Balázs Gézától, H. Tóth Istvántól, valamint Vörös Ferentől.

A szombati versenynapon a zsűri a következő döntést hozta: 1. Ludányi Zsófia IV. évf. (Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK). Felkészítő tanára: Laczkó Krisztina egyetemi docens; 2. Juhász Péter IV. évf. (Eszterházy Károly Főiskola BTK). Felkészítő tanára: Bozsik Gabriella főiskolai tanár; 3. Hasap Klára III. évf. (Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK). Felkészítő tanára: Cs. Nagy Lajos egyetemi docens. A Magyar Nyelvészeti Tanszék az előadásokat és egyéb tanulmányokat, valamint a versenyfeladatokat egy újabb kötetben fogja megjelentetni a jövő év tavaszán.

Vizsgáljuk meg közelebbről, a teljesség igénye nélkül, hogy milyen nehézségeket rejtegetett a tollbamondás és a feladatsor! Az előbbiben a különírás-egybeírás néhány fogósabb esete okozott gondot még a legjobbaknak is. Már az első mondatban felbukkanó *meleg vizű tó* típushibaként jelentkezett, mellyel a *Hévíz-tóra* utalt a szöveg. A bizonytalanság oka valószínűleg az, hogy a *meleg* melléknév (a hideghez viszonyítva magasabb hőmérsékletű) időnként jelentésváltozás miatt egybeírható a melléte álló jelzett szóval: *melegágy, melegház, melegpadló, melegszívű, melegvérű*. De a *meleg vizű forrás, meleg vizes borogatás, me-*

leg vizes medence írása azt jelzi, hogy nincs *melegvíz* összetételünk.

A *biciklistatársadalom* összetételt vélhetően a terjedelem (szótagszám) miatt többen nem merték egybeírni, pedig a 138. pont ezt megengedi, és nem kell szótagot számolnunk sem, mert csak két szóból áll az új alakulat.

A *kéttucatnyi* és a *több száz éves vámház* mennyiségjelzős viszonyok megoldását a 119. pont irányítja. Az utóbbi példánk egybeírva mást jelent: *több százéves vámház*. Az ilyen és az ehhez hasonló példákkal érdemes szemléltetnünk az egybeírás-különírás értelemtükröző szerepét a helyesírási órákon.

A *nemes lelkű* ugyanolyan alkalmi minőségjelzős szókapcsolat, mint például a *nemes prém, nemes érzésű, nemes gondolkodású, nemes bor, nemes vad, nemes vonású*. Ezzel szemben a *nemesasszony, nemesember, nemesopál, nemesérc* a jelentésváltozás miatt összetételként fogadható el. A *nemes* több szófajú szó: lehet melléknév és főnév is az értelmező szótár szerint. A melléknévi jelentések közül a fontosabbak: 'erkölcsileg kiváló; sajtóosan finom, értékes'.

A *nagy hirtelen, nagy boldogan, nagy bizalmasan, nagy bölcsen, nagy nehezen, nagy riván, nagy sokára* szó szerkezetek esetében a *nagy* nem melléknévi, hanem határozószói értékben áll, és nyomósító szerepe van a mellette álló határozó bővítményeként. A *nagy hirtelen = nagyon hirtelen; nagy boldogan = nagyon boldogan* stb. képletek szemléltetik a *nagy* szó rövidebb alakjának nyelvtani szerepét.

A *szomorúfűz*, mivel egy fafajtát nevez meg, összetétel, mint a *csörögőfűz, kecskefűz, rekettyefűz* vagy a *babérfűz*.

A *nyárfa kereszt* és a *terméskő tábla* olyan anyagnévi szó szerkezetek, amelyekben a jelzők összetett szavak. Ennélfogva – a 115. szabálypontban előírtak szerint – akkor járunk el helyesen, ha a három vagy annál több szóból álló anyagnévi jelentésű szó szerkezeteket különírjuk.

Mivel a betyárvilágba kalauzol bennünket a szöveg, már az első mondat elején felbukkan a *Gyöngyösi csárda* (az intézménynévszerű elnevezések közé sorolandó a 190. pont szerint). A *Lamparter-pince* valószínűleg tulajdonosáról kapta a nevét, emiatt a jelöletlen alárendelő birtokos jelzős összetételből a kötőjel elmaradása súlyos hiba.

A *Patkó testvérek* ugyanolyan minőségjelzős kapcsolat, mint a *Patkó család, a Patkó szülők, a Patkó házaspár, a Patkó fiú*. Ezekről jelentősen különbözik a *Patkó-ház, a Patkó-cég, a Patkó-felfogás, a Patkó-tervezet* stb., mert ezekben – a bir-

tokos jelzős viszony miatt – nem maradhat el a kötőjel.

Az A feladatlap 1. gyakorlatában a magán- és a mássalhangzók időtartamáról kellett döntenie és kiegészíteni a hiányos szavakat. A helytelen ejtés következménye számtalanszor a helyesírási hiba. Emiatt volt érezhető a bizonytalanság az *ocsú, hígít, nyúlánk, gyűrűkzik, dicsér* leírásakor, míg a *restelkedik, frissesség, tettlegesség, ballon, furcsáll, bennszülött* szavakban a bennük előforduló mássalhangzók okoztak fejtörést.

A *j* hang jelölése túnt kissé nehéznek a *sordély, dévaj, karabély, héja, mulya, lakáj, csevej, sehypít, sajka* szavakban. A jó megoldáshoz elengedhetetlen a szó jelentésének ismerete.

Mindennapjainkban a régies írású családnevek ejtése kiváltképp akkor nehéz, amikor az *y* hangértékéről kell döntenünk. A *Batthyány, Dessewffy, Kuny, Reguly, Szebenly, Szokoly, Thalyl, Thököly, Vay, Zichy* családnevekben *i* hangértékű az *y*. Ejtésük tehát: *battyányi, dezsőfi, kuni, reguli, szebeni, szokoli, tali, tököli, vaji, zicsi*.

A B feladatlap 1. gyakorlata bonyolultabb tulajdonnevek háromféle írásmódját mutatja be, ezek közül kellett a helyes alakot kiválasztani: *Duna menti erőmű rt.-beli, Hadnagy úti lakótelep, Sherlock Holmesszal, Nagyboldogasszony-templom, Márai Sándor Alapítvány, Ágoston-rendi, európai uniós, Duna-híd-rekonstrukció*.

A 2. gyakorlatban szó szerkezeteket és -összetételeket kellett megkülönböztetni egymástól a helyesírássukkal. Az előzőekhez a *padlóápoló szer, nyolc hónapos, mérmöktovábbképző intézet, csirke far-hát* tartozott. Összetétel volt viszont a *vízilabda-bajnokság, papírsebkendő-gyártás, A-vitamin-tartalom, kőművesmesterség, légifelvétel-kiértékelés, zöldbor-sóleves, magán-nyugdíjpénztári, aranyékszer-vásár, szén-monoxid-mérgezés, élelmiszer-kínálat*.

Az 5. gyakorlatban fel kellett ismerni a hibásan írt szavakat, kifejezéseket, és be kellett mutatni helyes írásmódjukat. Például: *párizs-marseille-i expressz, sír-emlékkészítés és -felújítás, kőfaragómester, magyar-francia nagyszótárt, Beethoven-CD-t, biztosítóársaságok, konkurenciaharc, Magyar Labdarúgó-szövetség, Ovidiust, Horatiusszal, Hawaii-szigeteket*.

A kétnapos rendezvény valamennyi résztvevő számára hasznos és tanulságos volt. Akik most nem kerültek be a díjazottak közé, az értékeléskor megtudták, milyen ismereteket kell jobban elmélyíteniük, hogy jövőre visszatérve ők is bizonyíthassanak.

Bozsik Gabriella

Új szavak, kifejezések (46.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem következik az első előfordulásokat szemlézzük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

bögytrösz – nagy kebellet megáldott nő (valószínűleg az agytrösz mintájára) (m1, 2007. július 14.)

bömbirongyi – a papír zsebkendő tréfás neve

csóváz – a cső köszönésforma továbbalkotása

emő – új (érzelmes) életézés, stílus. Az angol *emotion* szóból származik

izomdiszorfia – újonnan leírt tünet, jelenség: az ember nem elégedett az izomzatával, ezért testépítésbe fog

kapocs – a számítógépes nyelvben a *link* (ugrópont) új, magyar megnevezése

kis cibere – 1 dl bor + 1 dl kóla keveréke (kisvasút-végállomás, Kismaros)

kutyakakuka – tréfás elnevezés a kutyagumigyűjtő szemetesedényre

Lumú – a budapesti Ludwig Múzeum rövidítése

mankókerék – gyermekbiciklikre szerelt hátsó, kiegészítő oldalkerek (amely a bicikli eldőlését megakadályozza) (Discovery, 2006. október 22.)

memóriakulcs – a *pendrive*-ra (tolltár, penderítő) tett újabb magyartási javaslat

menettáncos – a *mazorett* magyartása (Hargita Népe, 2007. január 9.)

menettáncsoport – mazorettcsoport, mazorettek (vö. *menettáncos*)

nagy cibere – 2 dl bor + 1 dl kóla keveréke (kisvasút-végállomás, Kismaros)

off-program – (számítógépes) kísérőprogram

teoká – a *tegyél oda kávé*t mondat (családi) rövidítése

testüzet – a test (divatos) átalakításában, formálásában rejlő üzet (pl. plasztikai sebész)

tézsévé – a *tök zsír vonat* kifejezés rövidítése (a Budapest–Piliscsaba vonatra mondják az egyetemisták)

újságnak nevezett nyomtatott sajtótermék – (lenéző) megnevezése egy újságnak

úv – az *úrvacsora* rövidítése az evangélikus teológusoknál

úvit – úrvacsora utáni istentisztelet (az evangélikus teológusoknál)

zúz – buliz(ik), pörög, fellép. Pl. „újra együtt zúz a Moby Dick és az Akela” (Vasárnapi Reggel, 2007. június 17.)

zúzós – bulizós, pörgős, „húzós”. Pl. *zúzós buli*, *zúzós szám*

Batár Levente és Mészáros András gyűjtéseiből is válogattunk. Várjuk Olvasóink javaslatait!

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.
balazsge@due.hu

Hírek

A magyar nyelv hete az Eszterházy Károly Főiskolán rendezvényen 2007. április 18-án Mese és reménység címmel Sütő András-előadóestet tartott Jónás Zoltán.

*

Problémák, feladatok a nyelvi kultúrában (anyanyelv–szaknyelv) címmel rendezett ankétot a Magyar Professzorok Világtanácsa 2007. május 11–12-én Budapesten a Professzorok Házában.

*

Az *Értelmező szótár+* című új szótár ünnepélyes bemutatóját az MTA Nyelvtudományi Intézetében tartották 2007. május 21-én. A kétkötetes szótárt Vizi E. Szilveszter és A. Jászó Anna mutatta be.

*

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete hetedik alkalommal rendezte meg *Apáczai Nyári Akadémiáját (ANYA)*. A nyári egyetem második napján, 2007. július 3-án a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport programja szerepelt. Dél előtt Balázs Géza a hatalom nyelvéről, Dede Éva a nyelvi humor és a durvaság összefüggéseiről, Minya Károly a diáknyelvről, diákszlengről tartott előadást. Délután pedig Nagy Levente bemutatta a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát, valamint az irodához érkezett legérdekesebb kérdéseket.

*

Szeptembertől új iskolaépületben tanulhatnak a szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskola tanulói. Az új épület 2007. augusztus 25-i avatóünnepségén Pomogáts Béla mondott beszédet.

Konferenciahírek

Október 10. Pannon Tudományos Nap, Nagykanizsa

Október 11–13. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada

Október 19–21. Semiotica Agriensis 5. Interdiszciplináris jel tudományi konferencia, Magyar Szemiotikai Társaság, EKF Kommunikáció Tanszék, Eger

Október 25–26. Modellek, elméletek és elvek érvényessége a nyelvi adatok tükrében, SZTE Általános és Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Szeged

Október 29–30. Jel és jelentés, Kodolányi János Főiskola budapesti intézete, KJF és ELTE Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

November 9–10. IX. Kossuth retorikai verseny és konferencia, ELTE. A konferencia témája: Az előadásmód

November 13–14. Szöveg, szövegtípus, nyelvtan (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában I.) (ELTE, Budapest)

2007. december 13. Az én cégérem pályázat díjátadása (Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

Új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza és Geccsó Tamás szerk.: *Emékkönyv Jónás Frigyes nyelvész 60. születésnapjára*. ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest, 2004. [2007.]

Balázs Géza: *Hungaropesszimizmus – hungarooptimizmus*. Kommunikációs, nyelvi fölvetések a magyarok lelkületéről. Szombathely, 2007. (Dissertationes Savarienses, 45.)

Benkes Zsuzsa–Petőfi S. János: *A vízjel nem tűnik el olyan könnyen*. Versek megformáltságának megközelítése kreatív gyakorlatokkal. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Boszik Gabriella, Eöry Vilma, V. Raisz Rózsa szerk.: *Hagyomány és újítás a helyesírásban*. Válogatás a Nagy J. Béla országos helyesírási verseny kötetének anyagából. EKF, Liceum Kiadó, Eger, 2007.

Fóris Ágota–Pusztay János szerk.: *Utak a terminológiához*. Szombathely, 2006. (Terminologia et Corpora)

Fóris Ágota–Tóth Szergej szerk.: *Ezerarcú lexikon*. Szombathely, 2007. (Terminologia et Corpora)

H. Varga Gyula szerk.: *A magyar nyelv hete 1967–2006*. Az anyanyelvi ismeretterjesztés négy évtizede. Diamond Kiadó, Eger, 2007.

Hajdú Mihály: *Az 1913. évi helységnevtár névgyűjtő szótára*. ELTE, Budapest, 2007. (Magyar Névtani Dolgozatok, 200.)

Kemény Gábor: *Nyelvi mozaik*. Válogatás négy évtized nyelvművelő írásaiból. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Minya Károly: *Új szavak I*. Nyelvünk 1250 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Tolcsvai Nagy Gábor: *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

Zimányi Árpád: *Nyelvhasználat, nyelvváltozás*. Liceum Kiadó, Eger, 2006.

A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány nyugdíjas vagy aktív tanárt keres vidéki iskolákban való könyvterjesztésre jutalék ellenében. Jelentkezés: buvarimarta@chello.hu, tel.: (1) 356-8238, vagy 20-565-1049.

*

Balázs Géza – korábban jelzett – kambodzsai nyelvi barangolását anyagtorlódás miatt későbbi számaink egyikében közöljük.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt a 2007. évi 2. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Író és műve. 1. Utolja. 2. Hókása. 3. Itália. 4. Chilei. 5. Rá szab. 6. Oroszi. 7. Áperthe. 8. Kátyúz. 9. Advent. A keresett költő Tóth Árpád, versének címe: Az új isten.

II. Gyümölcsöstál. Az elrejtett szavak: barack, dió, datolya, egres, eper, szilva, alma, ananász, málna, mandula, szeder, banán, meggy, som, körte.

III. Betűkapcsoló. 1. Medresze. 2. Echográf. 3. Fegyelmi. 4. Időjárás. 5. Solymász. 6. Zugliget. 7. Tűzhányó. 8. Ólomcsúly. Az első oszlopban olvasható főszereplő Mefisztó, a mű címe Faust, szerzője a 175. évi, 1832. március 22-én elhunyt Johann Wolfgang Goethe.

IV. Kodály Zoltán a nyelvről. Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 60 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Barva Mónika, Ziliz, Dózsa György út 19. (3794); Bedő Gabriella, Nagykanizsa, Teleki u. 5/A (8800); Hornyák József, Budapest, Szabadság u. 48. (1028); Magyarlaci Józsefné, Pécs, Littke J. u. 12. I/5. (7632); Marti Gizella, Szeged, Föltámadás u. 30. (6724); Oszackiné Szammer Beáta, Vác, Szent-Györgyi A. u. 1. (2600); Pajtók Adrienn, Eger, Koháry út 2. fszt. 1. (3300); Tóth Mihály, Tura, Kossuth L. út 99. (2194); Türr István Gazdasági Szakközépiskola, Könyvtár, Baja, Bácska tér 1. (6500); Varsányi Viola, Dunabogdány, Kossuth u. 134. (2023). A felsorolt megfejtők nyereménye Minya Károly Új szavak című, a Tinta Könyvkiadónál megjelent könyve. Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Csupa irodalom! Rejtvényünk ezúttal egy 7 10-es ábrából és tíz olyan meghatározásból áll, amely egytől egyig irodalmi vonatkozású. Ha olvasóink mind a tízre helyesen felelnek, és megfejtésüket beírják a megfelelő függőleges sorokba, akkor a középső vízszintes sorban egy ötven éve elhunyt költőnk közismert versciklusának címére találhatnak. Mi a ciklus címe, és ki a költő? A helyes megfejtésért 10 + 10, azaz összesen 20 pont jár.

1. Dán királyné Shakespeare drámájában
2. A görög mondák hatfejű tengeri szörnyének neve
3. 1800–1866-ig élt költőnk és szótárírónk családnéve
4. 15–16. századi jeles németalföldi humanista író
5. Ilyen a házasság Mikszáth regényének címében
6. Szophoklésznak Kr. e. 420 körül írt tragédiája
7. Eötvös József A karthausi című regényének hőse
8. 18–19. századi neves népmesegyűjtő, ifjúsági író családnéve
9. Walter Scott egyik legismertebb regényének címe
10. Puskin verses regényének hőse

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.

II. Kancsalító. Rejtvényünkben öt meghatározást adunk. Megfejtőinknek mindegyikre egy olyan két szótagos szóval kell válaszolniuk, amelyhez pusztán a szó magánhangzóinak megváltoztatásával még további öt ún. kancsal rimes változatot tudnak kapcsolni. Egy példa: Ételt tányérokba rak: tálal, valamint talál, telél, tilol, tolul, túlél. A megoldás akkor helyes, ha sikerült megtalálni a sikeres megfejtéshez megkívánt további öt változatot. Mindegyik megfejtés 4 pontot ér, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni. Esetleges többletmegejtésért csak elismerés jár, pont nem.

1. Nyárfaféle fajfajta
2. Finnugor népcsoport
3. Szeret tolvajkodni
4. Rovarevő énekesmadár
5. Kártyaszín a francia kártyában

III. Hétszer hét – lóugrásban! A meghatározásokra adott helyes válaszok beírása után olvasóink a megfejtést a sakkból ismert huszárlépésekkel találhatják meg. A bal felső sarokból kiindulva hat lépésben ráakadhatnak egy ötszáz éve született kiváló zenész családnévére, majd a jobb felső sarokból kiindulva öt lépésben megtalálhatják az utónevét is. A helyes megfejtés 10 + 10, azaz összesen 20 pontot ér.

1. Nagyobb mértékben befelé
2. Haszonállat
3. Sivatagi csoport
4. (Hajat) copfba rakat
5. Fegyverraktár
6. Idő előtt megöregedett
7. Útburkolati anyag

IV. Elbűjtött állatok. Közéteszünk nyolc rövid mondatot, de néhány betűjegynyi részt csupán pontokkal jelöltünk. Ahhoz, hogy a mondatok értelmessé váljanak, megfejtőinknek meg kell találniuk s be kell illeszteniük a mondatba az oda illő állatneveket. Megfejtésül csupán ezeket kell beküldeni. Minden megtalált állat 2 pontot ér, a hibátlan megoldás tehát 16-ot.

1. Az orvos be ndezi az injekciót a betegnek.
2. Peti a naran ú fagyaltot szereti.
3. Az ünnepségen min tanúval kapcsolatos.
4. A birkózó fölé usgyőzelmet aratott.
5. Hil tinos kézilabdázó.
6. Olaszországban szép az folyó mentén.
7. A lány sárga, rö kott szoknyát viselt.
8. Len her alatt tilos tartózkodni!

V. Egy gyémántdiplomás tanár a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiban ezúttal Szálka Irma gyémántdiplomás gimnáziumi tanárnak egy újságcikkéből rejtettünk el egy tanulságos gondolatot. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett fejtörők együttes értéke százegy pont, de már nyolcvan pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2007. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak sikeres megfejtést és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Bencze Imre (II.), Harmati Gizella (I.), Láng Miklós (III.), Schmidt János (V.), Varga István (IV.)

INTELEM

1	2	NY	3	4	5	6	N	7	8	9	10	11	12
13			14					15		16			
	17	18				19					20		
21	M		22			23				24	25		
26	27						N		28				29
G				30		31		32				M	
	33			34						35			36
37			38			39				40			
41					42				43			44	
		45		46							47		48
49	50		51				D				52		
53		54				55		56		57			
58				59						60		61	
62			63			64			65			66	67
68							N					D	

VÍZSZINTES: 1. Az **intelem első része**. 7. Elemózsia. 13. Kutyaház. 14. Kerítés, bekerített terület, tájszóval. 16. Etelka kedvese Dugonics András regényében. 17. Így szólította feleségét Mikszáth Kálmán. 19. Orvosi szakterület; angiológia. 20. Lengyel légitársaság. 22. Régiségkereskedő. 24. Gigerli a Pál utcai fiúk között! 26. ... Moro; tragikus sorsú olasz politikus. 28. Öbölnek nevet adó japán város. 29. Atommag! 33. A kripton vegyjele. 34. Polcra vesz. 35. A Bohémélet nőalakja. 37. Nem zuhog tovább. 39. A nitrogén, a fluor és a vanádium vegyjele. 40. Nap, pék és ötletgazda teszi. 41. ... Minnelli; Oscar-díjas színművésznő, énekes. 42. Gian Carlo Menotti operája (1976). 44. Üreg bejárata! 45. 19. századi költő, az MTA levelező tagja. 49. Pascal, röv. 51. ... Hoeness; német labdarúgó, ma sportvezető. 52. Idegen előtag: minden-. 53. Az aljától. 55. Hegyi lesiklás oktatásának valamely fázisa. 58. Sorszámnévképző. 59. Iskolatáblára írnak vele. 60. Az ifjabb Bohr (Nobel-díjas dán fizikus) egyik személyneve. 62. Utasi ...; sokszoros válogatott kézilabdázónő. 64. Becézett Gusztáv. 66. A hátára. 68. A Hevesi-sík egyik községéből való.

FÜGGŐLEGES: 1. Fehér csapadék. 2. ... baba; keleti mesealak. 3. Lopóva távozik. 4. Dunaparti város, Felső-Ausztria tartomány székhelye. 5. Vaskeret! 6. Spekuláns. 8. Főzeléknövény. 9. Steven Spielberg ürmanója. 10. Volt válogatott kézilabdázó, ma sportvezető (Ambrus). 11. Tűzet megszüntet. 12. Hullócsillag darabja. 15. Svájci hírügynökség. 18. Csípős rovar. 21. **Az intelem második, befejező része**. 23. Rengése vagy agyrázkódás, vagy hosszas tűnődés! 25. Nulla, zéró. 27. Magas, félszeg kamasz. 28. Izland NOB-jele. 30. Ellenőr, röv. 31. Régi eredetű férfinévünk. 32. Reb ...; Sólem Aléhem regényhőse. 36. Ókori görög szobrász, híres alkotása a Diszkoszvető. 37. Forrás megszűnése. 38. Bomlik a fegyelem. 40. Központi Sportiskola, röv. 42. Amely dolog. 43. Azonban. 46. Megreked. 47. Kábítószert. 48. A Balaton vizét levezető csatorna. 50. Balatonvilágoshoz tartozó üdülőhely. 54. 476-ig tartott. 55. Főnévképző, a -ság párja. 56. Linzi sportklub névbetűi. 57. Római politikus, Karthágó esküdt ellensége (Marcus Portius). 61. Jakov Gotovac kópé operahőse. 63. Tutaj eleje! 65. Zsineg végei! 67. A szomszéd-ba.

Schmidt János

Megnövekedett olvasók

Már meg sem ütközünk rajta, ha a sajtóban ilyen mondatokat olvasunk: „Bevezették a *kötelező kanyaró* elleni ol-tást”, vagy „*Továbbra is ígérjük*, hogy segítjük a munkát”.

Pedig valószínűleg a továbbiakban is segíteni, nem ígérgetni akarnak, s a kanyaró sem kötelező, csak a szavak cserélődtek fel.

Az iskolában a feleletek szórendi hibái azonnal javíthatók, a dolgozatok mondatai viszont a rossz szórend miatt kibogozhatatlanul kuszára sikerednek, némelyiken csak az újrafogalmazás segítene. Alábbi példamondataim átrendezése aránylag egyszerű, javítási órán maguk a tanulók is képesek voltak rá.

Shakespeare drámáira jellemző a gyors helyszínek változása.

Ütközben egy mandulafánál elmerengett a költő, amely februárban virágzott.

Balassi mindenkitől elköszön Búcsú hazájától való versében.

„En édes ó hazám, te jó Magyarorszá-g.”

Úgy tartják, hogy a pápa a földi isten helytartója.

Csokonai szerint „Az is poétává lesz Magyarországon, aki bolond.”

A zordon erdők, hegyek is az általa nem kimondott jajgatást visszhangoz-zák.

Ha a paraszt leüt egy rossz galambfiat, azt rögtön elítéli.

Vörösmarty átalakulást szeretne a nép lassú értelmének fejlesztésével.

Gutenberg érdeme a hirtelen megnövekedett olvasók száma.

A költőre nagy hatással volt a reménytelen, szomorú Etelka iránti szerelem.

Elofvastuk Puskin félig kész Anyegin című művét.

Ebben az időben V. gyermek László uralkodott.

A versben megjelenik a Montblanc által jelképezett költő hideg csúcsa.

Végzetes volt Ady kalandja egy tán-cosnóvel, mely alatt vérbajt kapott.

Ady megismerte egy általa elnevezett kereskedő feleségét, Lédát.

Németh László a megalakuló tanyasi tanulók iskoláját patronálta.

Móricz a háborúban elszenvedett ember nyomorúságait írja meg.

A Rozsdatemető jellegzetes romantikát oszlató mű.

Befejezésül ide kívánczok a legújabb sajtóhír (Hajdú-bihari Napló, 2007. jún. 8.) a híres filmsztárról, aki „a hollywoodi Bel Bambini bababoltban vásárolgatott a *minap születendő* gyermeke számára”.

S. Varjú Anna

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

„A táblakészítő valamit nem értett meg” – gyanítja a miskolci **Ostorházy József**, akitől a mellékelt mulatságos példát kaptuk. Meglehet persze, hogy nem félreértésről, hanem csupán tréfáról van szó. Mi mindenesetre közzétesszük. (K. G.)

culatot ad a naznak.

A Lurdy új koncepcióját június óta lépésenként valósítja meg a gyakorlatban: továbbra is ingyenes a 2000 parkolóhely, újrafestették a belső falakat, megváltoztatták a dekorációt, új közösségi terek kialakítását tervezik, sztárokkal fémjelzett, ingyenes hétfői programok sorozatát kínálják. Fejlesztették internetes portáljukat, amit októberben hárman, decemberben 13 ezren kerestek fel.

A folyamatosan érkező monitoring

Egy hónap alatt több mint négyezerszeres fejlődés: ez azután valóban hatalmas lépés! (Az adatra az Ingtatlan Magazin 2007. évi 4. számának a Lurdy Házzal szóló írásában bukkant rá **Varga Aranka** olvasónk.)

Újabb anglicizmus! *Transatlantic* = az Atlanti-óceánon túli; az Atlanti-óceánt átszelő. Magyarul: *transzatlanti*, legfeljebb *transzatlantikus*! (B. G.)

Lakosztályok dúsgazdagoknak

A luxus valóban szükséges tartozéka a dúsgazdagok lakosztályainak. De a *lakájok*, azaz a hajbókoló szolgálk helyett talán még a legvagyonosabbak is inkább az otthonos, barátságos környezetet és kényelmet, a *lakályosság*-ot választanák! (A példára a **Kodály Zoltán Gimnázium és Szakközépiskola** anyanyelvi szakkörének tagjai bukkantak rá a Dunántúli Naplóban.)

A lakályosság és a luxus elengedhetetlen

Tesco hullahoppkarika
régli ár: 799,-

499,-

toább, mint
35%

Íme, a Tesco legújabb gyermekjátéka: ... *hulla hopp, hulla hopp*... Bújócska a kripták és egyéb síremlékek között. Alleluja! (A beküldő **Faltysné Ujvári Anna** pécsi olvasónk.)

GRÓT SÁNDOR

BUDAKESZI KURUC REZSÓ U. 24.

rezsó utca valójában nem más, mint *Kuruclesi utca*! (Beküldte **Grót Csilla**, a Baár–Madas Református Gimnázium tanulója.)

Ha minket olvas pénzt, időt takarít meg!

Én már ennél a mondatnál sok időt (az idő – pénz) vesztettem. Mi a csoda lehet a „Ha minket olvas pénzt...”? Itt egy vesszőt takarítottak meg: „Ha minket olvas, ...” (B. G.)

